

Μουζάλωνες

Summary :

Η οικογένεια Μουζαλώνων είναι γνωστή στο Βυζάντιο από τον 11ο αιώνα. Μέλη της είχαν εξέχουσα θέση στη βυζαντινή κοινωνία το 12ο αιώνα, ενώ έφτασε στην ακμή της το 13ο αιώνα, στην Αυτοκρατορία της Νίκαιας, με πιο γνωστούς τους αδελφούς Γεώργιο, Ανδρόνικο και Θεόδωρο. Από την παιδική ηλικία τους βρίσκονταν στο στενό περιβάλλον του Θεοδώρου Β' Λασκάρεως και μετά την ενθρόνισή του το 1254 ανέλαβαν σημαντικά αξιώματα στην Αυτοκρατορία της Νίκαιας. Η αντίθεση με τις αριστοκρατικές οικογένειες της αυτοκρατορίας, με επικεφαλής τον Μιχαήλ Παλαιολόγο, οδήγησε στη δολοφονία των αδελφών στη μονή Σωσάνδρας, στις 25 Αυγούστου 1258.

Date and Place of Birth

11ος αιώνας

Date and Place of Death

14ος αιώνας

Main Role

Αξιωματούχοι, αριστοκράτες

1. Εμφάνιση οικογένειας

Η οικογένεια Μουζαλώνων εμφανίζεται στην ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας τον 11ο αιώνα. Από αυτή την εποχή σώζεται μία σφραγίδα του πρώτου γνωστού μέλους της οικογένειας, της Θεοδώρας Μουζαλώνισσας, συζύγου πιθανόν του διοικητή της βυζαντινής βάσης της Ρωσίας στην Κριμαία. Τον 12ο αιώνα η οικογένεια αναδεικνύει έναν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τον Νικόλαο Δ' Μουζάλωνα (1147-1151), ενώ ένα από τα μέλη της, ο Κωνσταντίνος, αναφέρεται ως σημαντικός εκκλησιαστικός αξιωματούχος.

Ωστόσο, τη μεγαλύτερη δύναμη και βαρύτητα την αποκτά η οικογένεια των Μουζαλώνων τον 13ο αιώνα, στην [Αυτοκρατορία της Νίκαιας](#), με πιο προβεβλημένα μέλη της τους αδελφούς [Γεώργιο](#), Ανδρόνικο και Θεόδωρο.

2. Γεώργιος, Ανδρόνικος και Θεόδωρος Μουζάλωνες

Οι αδελφοί Γεώργιος, Ανδρόνικος και Θεόδωρος Μουζάλωνες γεννήθηκαν στο [Αδραμύττιον](#) της [Μικράς Ασίας](#) το πρώτο τέταρτο του 13ου αιώνα. Υπολογίζεται ότι ο Γεώργιος γεννήθηκε περί το 1220 και ήταν συνομήλικος του [Θεοδώρου Β' Λασκάρεως](#), μετέπειτα αυτοκράτορα της Νίκαιας, ενώ πρεσβύτερος των τριών αδελφών ήταν ο Θεόδωρος.¹ Με πρωτοβουλία του αυτοκράτορα Θεοδώρου Β', μετά το 1254 ο Γεώργιος Μουζάλων νυμφεύθηκε τη [Θεοδώρα Καντακουζηνή](#), αργότερα Ραούλαινα, ανιψιά του μετέπειτα αυτοκράτορα [Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου](#), ενώ ο Ανδρόνικος την κόρη του [Αλεξίου Ραούλ](#).² Πέρα από τους τρεις αδελφούς, στην οικογένεια υπήρχαν τουλάχιστον δύο αδελφές, καθώς οι πηγές αναφέρουν δύο γαμβρούς των αδελφών Μουζαλώνων, τον Αγιοθεοδωρίτη και έναν που δεν διασώζεται το όνομά του, ο οποίος δολοφονήθηκε μαζί τους.

Μουζάλωνες

Για την εκπαίδευση και την ανατροφή του Θεοδώρου Μουζάλωνος δεν έχουμε πληροφορίες, αλλά για το Γεώργιο και τον Ανδρόνικο γνωρίζουμε ότι σε νεαρή ηλικία (πιθανόν κατά τη δεκαετία του 1230) εισήλθαν στην υπηρεσία των ανακτόρων ως «παιδόπουλα», δηλαδή ουσιαστικά ως σύντροφοι του νεαρού διαδόχου Θεοδώρου Λασκάρως. Η εκπαίδευσή τους πρέπει να περιλάμβανε τα συνηθισμένα μαθήματα της [εγκυκλίου παιδείας](#) της εποχής. Καθώς υποθέτουμε ότι, πέρα από παιδικό σύντροφοι, ήταν και συμμαθητές του Θεοδώρου Λασκάρως, θα πρέπει να παρακολούθησαν και σπουδές ανώτερου επιπέδου από τον λόγιο [Νικηφόρο Βλεμμύδη](#), διδάσκαλο του μελλοντικού αυτοκράτορα.

3. Δράση των αδερφών Μουζαλώνων

3.1. Πρώτη φάση. Άνοδος στα αξιώματα

Η είσοδος των αδελφών Μουζαλώνων στη δημόσια ζωή συνδέεται άμεσα με την άνοδο του Θεοδώρου Β' Λασκάρως στην εξουσία τον Νοέμβριο του 1254. Αμέσως μετά την ανάρρησή του στο [θρόνο της Νίκαιας](#), ο Θεόδωρος Β' διόρισε τον παιδικό του φίλο Γεώργιο Μουζάλωνα [μέγα δομέστικο](#), ενώ στον αδελφό του Ανδρόνικο απένειμε το αξίωμα του [πρωτοβεστιαρίτη](#) και στο Θεόδωρο αυτό του [πρωτοκυνηγού](#).³ Όντας μέλη του στενού κύκλου του αυτοκράτορα, οι Μουζάλωνες έλαβαν μέρος στο συμβούλιο που συνεκλήθη για να συζητήσει την κρίση που είχε δημιουργηθεί μετά το θάνατο του αυτοκράτορα [Ιωάννη Γ' Βατάτζη](#) και την εισβολή των Βουλγάρων στα εδάφη της Νίκαιας στη Μακεδονία. Ο Γεώργιος Μουζάλων υποστήριξε την άποψη των περισσότερων, ότι ο αυτοκράτωρ θα έπρεπε να εκστρατεύσει αμέσως εναντίον των εισβολέων, πρόταση η οποία εγκρίθηκε από τον Θεόδωρο Β'. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του αυτοκράτορα στη Μακεδονία το 1255, τη διοίκηση των μικρασιατικών εδαφών της αυτοκρατορίας είχε αναλάβει ο Γεώργιος Μουζάλων.

Το φθινόπωρο του 1255, μετά την επιστροφή του αυτοκράτορα και τη συγκέντρωση του στρατεύματος στη Λάμψακο, ο Γεώργιος Μουζάλων τιμήθηκε με τον τίτλο του [πρωτοσεβαστού](#) και ανέλαβε [πρωτοβεστιαρίος](#) και [μέγας στρατοπεδάρχης](#) (αξίωμα που τότε πρωτοδημιουργήθηκε), ενώ στο αξίωμα του μεγάλου δομέστικου τον αντικατέστησε ο αδελφός του Ανδρόνικος. Την άνοιξη του 1256 οι αδελφοί Μουζάλωνες ακολούθησαν τον αυτοκράτορα Θεόδωρο Β' στην εκστρατεία του εναντίον των Βουλγάρων στη Θράκη. Εκεί έγιναν μάχες ενός επεισοδίου μεταξύ του αυτοκράτορα και του [μεγάλου λογοθέτου](#) Γεωργίου Ακροπολίτη. Αν και φαίνεται ότι ο Γεώργιος Μουζάλων παρενέβη για να συμβιβάσει τα πράγματα, αυτό δεν εμπόδισε τον [Ακροπολίτη](#) να καταφερθεί στο ιστορικό του έργο με βαρείς χαρακτηρισμούς κατά των αδελφών Μουζαλώνων.

3.2. Δεύτερη φάση. Η αντίδραση κατά των Μουζαλώνων

Η αρνητική στάση του Ακροπολίτη έναντι των Μουζαλώνων δεν ήταν μεμονωμένο φαινόμενο. Φαίνεται ότι η ταχεία άνοδος των αδελφών στα ανώτερα αξιώματα είχε προκαλέσει τη δυσαρέσκεια των παραδοσιακά αριστοκρατικών οικογενειών της Νίκαιας, καθώς έβλεπαν να προωθούνται εις βάρος τους μέλη οικογενειών με μικρότερη παράδοση, στο πλαίσιο της αντιαριστοκρατικής πολιτικής που εφάρμοζε ο Θεόδωρος Β' Λάσκαρις. Την κατάσταση επιδείνωσαν οι γάμοι του Γεωργίου και του Ανδρόνικου Μουζάλωνος με μέλη της παλαιάς αριστοκρατίας, ενώ ο Αλέξιος Ραούλ, πεθερός πλέον του Ανδρόνικου, έπνεε μένεα εναντίον τους, καθώς είχε εκπέσει από το αξίωμα του πρωτοβεστιαρίου, για να το αναλάβει ο Γεώργιος Μουζάλων. Γενικά, η παραδοσιακή αριστοκρατία της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας είχε δεχθεί ισχυρό πλήγμα με την άνοδο του Θεοδώρου Β' Λασκάρως στο θρόνο και πολλά μέλη της είχαν κατηγορηθεί ότι συνωμοτούσαν εναντίον του, με

Μουζάλωνες

αποτέλεσμα άλλοι να καταφύγουν προσωρινά στους Σελτζούκους (Μιχαήλ Παλαιολόγος) και άλλοι να χάσουν τα αξιώματά τους, να φυλακιστούν ή να τυφλωθούν. Πιθανόν συνεργάτης του αυτοκράτορα στις διώξεις αυτές των μελών της αριστοκρατίας ήταν ο Γεώργιος Μουζάλων.⁴ Επιπλέον, πιθανολογείται ότι ο Γεώργιος Μουζάλων, ως μέγας στρατοπεδάρχης, υπεύθυνος για τη διοικητική μέριμνα και τα οικονομικά του στρατεύματος, έλαβε μέρος στην απόπειρα του αυτοκράτορα για μεταρρύθμιση του στρατεύματος και μείωση του ρόλου των Λατίνων μισθοφόρων, προκαλώντας το μίσος των τελευταίων.

Η αντίδραση των αριστοκρατών εναντίον των αδελφών Μουζαλώνων κορυφώθηκε μετά την ασθένεια και το θάνατο του Θεοδώρου Β' στα τέλη Αυγούστου του 1258. Με τη διαθήκη του, ο αυτοκράτωρ όρισε επίτροπο του ανήλικου γιου του, [Ιωάννη Δ' Λασκάρεως](#), τον Γεώργιο Μουζάλωνα, χρίζοντάς τον ουσιαστικά αντιβασιλιά του κράτους της Νίκαιας. Η κίνηση αυτή εξόργισε ορισμένους ευγενείς, οι οποίοι θεωρούσαν ότι θα έπρεπε αυτοί και όχι άτομα χαμηλότερης καταγωγής να αναλάβουν τις τύχες της αυτοκρατορίας. Από τους κόλπους της αριστοκρατίας προήλθε η συνωμοσία που θα οδηγούσε στη δολοφονία των Μουζαλώνων.

3.3. Θάνατος

Λίγο πριν από το θάνατό του, ο αυτοκράτωρ Θεόδωρος Β' απαίτησε από όσους ευγενείς ήταν παρόντες να ορκιστούν ότι θα υποστηρίξουν τον Γεώργιο Μουζάλωνα ως αντιβασιλιά. Αμέσως μετά το θάνατο του αυτοκράτορα και γνωρίζοντας το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε εναντίον του, ο Γεώργιος Μουζάλων συγκάλεσε συμβούλιο των αξιωματούχων του κράτους και προθυμοποιήθηκε να παραιτηθεί. Οι ευγενείς όμως, με προεξάρχοντα τον Μιχαήλ Παλαιολόγο, έδωσαν εκ νέου όρκο πίστωσης στον Μουζάλωνα και τον Ιωάννη Δ'. Η κίνηση αυτή είχε σκοπό να παραπλανήσει τους Μουζάλωνες, καθώς ο Παλαιολόγος σκόπευε να καταλάβει το θρόνο εκμεταλλευόμενος το μίσος των Λατίνων μισθοφόρων (των οποίων ήταν διοικητής) και των αριστοκρατών κατά των Μουζαλώνων.

Στις 25 Αυγούστου 1258 οι Μουζάλωνες, μαζί με τους αξιωματούχους του κράτους και μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών, προσήλθαν στη μονή της Σωσάνδρας, κοντά στη Μαγνησία, όπου θα τελούνταν επιμνημόσυνη δέηση για τον νεκρό αυτοκράτορα.⁵ Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας, Λατίνοι μισθοφόροι και άλλοι στρατιώτες που είχαν συγκεντρωθεί στα περίχωρα της Μαγνησίας άρχισαν να προκαλούν ταραχές. Οι Μουζάλωνες προσπάθησαν να εγκαταλείψουν τη μονή, αλλά οι ευγενείς που ήταν παρόντες (συμπεριλαμβανομένου του Μιχαήλ Παλαιολόγου) τους έπεισαν ότι δεν διέτρεχαν κίνδυνο. Όμως, λίγο αργότερα οι στασιαστές εισέβαλαν στη μονή και δολοφόνησαν τους τρεις αδελφούς και τον γαμπρό τους.⁶ Με παρέμβαση του Πατριάρχη [Αρσενίου](#), καθήκοντα αντιβασιλέως ανέλαβε ο Μιχαήλ Παλαιολόγος.⁷

4. Αποτίμηση και κρίσεις

Οι κρίσεις των πηγών για τους αδελφούς Μουζάλωνες ποικίλλουν. Την εντονότερη κριτική τη συναντούμε στο έργο του Γεωργίου Ακροπολίτη, ο οποίος, αν και γενικά είναι αντικειμενικός ιστορικός, φαίνεται να παρασύρεται από το προσωπικό του μίσος και το γεγονός ότι στήριζε τον μετέπειτα αυτοκράτορα Μιχαήλ Παλαιολόγο.⁸ Σαφώς καλύτερη εικόνα για τους Μουζάλωνες σχηματίζουμε από το ιστορικό έργο του [Θεοδώρου Σκουταριώτη](#), ο οποίος, αν και έδρασε επί Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου, διατήρησε στο έργο του θετική εικόνα για την εποχή του Θεοδώρου Β', στου οποίου τον κύκλο ανήκε. Αντιγράφοντας τον Ακροπολίτη, φρόντισε να απαλείψει όλες τις αρνητικές κρίσεις για τους Μουζάλωνες, ενώ είναι ο μόνος από όσους

Μουζάλωνες

περιγράφουν τη δολοφονία τους που θεωρεί ότι άργησαν να αντιδράσουν όχι από αβουλία, αλλά επειδή εξαπατήθηκαν από τους παριστάμενους ευγενείς.⁹ Ο μεταγενέστερος [Γεώργιος Παχυμέρης](#) καταδικάζει τη συνωμοσία του Μιχαήλ Παλαιολόγου και κατηγορεί τους ευγενείς της Νίκαιας για επισορκία, ενώ παρόμοια αποφυγή αρνητικών σχολίων για τους Μουζάλωνες παρατηρούμε και στο έργο του ακόμα μεταγενέστερου [Νικηφόρου Γρηγορά](#).¹⁰

Σε αντίθεση με ορισμένους παλαιότερους μελετητές, οι οποίοι ακολουθούν την επικριτική διάθεση του Ακροπολίτη, οι περισσότεροι σύγχρονοι ερευνητές θεωρούν σημαντικό το ρόλο που διαδραμάτισαν οι αδελφοί στην πολιτική ζωή της Νίκαιας και δεν προβαίνουν σε αρνητικές κρίσεις.¹¹

5. Άλλα μέλη της οικογένειας

Στους μετέπειτα χρόνους της αυτοκρατορίας συναντάται σε ανώτατα αξιώματα ο Θεόδωρος Μουζάλων (+1294), πιθανόν γιος του Γεωργίου και της Θεοδώρας Καντακουζηνής, ο οποίος υπήρξε και λόγιος.¹² Από τα έργα του διασώζεται μία πραγματεία κατά του Πατριάρχη [Ιωάννη ΙΑ' Βέκκου](#), ένα έργο του ενάντια στη διδασκαλία του Νικηφόρου Βλεμμύδη σχετικά με την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος αλλά και κάποιες επιστολές. Αργότερα στον ίδιο αιώνα συναντάται και ο [δρουγγάριος του πλωΐμου](#) Στέφανος Μουζάλων, ενώ το 14ο αιώνα ο αριστοκράτης Ιωάννης Μουζάλων. Τελευταία μνεία του ονόματος γίνεται το 15ο αιώνα, με τον ιατροφιλόσοφο Δημήτριο Μουζάλωνα.

1. Το γεγονός ότι ο Θεόδωρος ήταν ο πρεσβύτερος αναφέρεται σαφώς από τον ιστορικό Γεώργιο Ακροπολίτη [Ακροπολίτης, Γ., *Χρονική Συγγραφή*, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 155, 16-19], ο οποίος ήταν σύγχρονος με τα γεγονότα και γνώριζε προσωπικά τους αδελφούς Μουζάλωνες. Ο μεταγενέστερος Γεώργιος Παχυμέρης [Παχυμέρης, Γ., *Συγγραφικά Ιστορία*, Failler, A. (επιμ.), *Georges Pachymères, Relations historiques* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 41, 9-13] δίνει την εντύπωση ότι θεωρεί τον Γεώργιο Μουζάλωνα πρεσβύτερο, αλλά αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι ήταν ο προσφιλέστερος στον Θεόδωρο Β' Λάσκαρι και λάμβανε τα σημαντικότερα αξιώματα. Ο Geanakoplos, D., *Emperor Michael Palaeologus and the West* (Cambridge, Mass. 1959), σελ. 34, θεωρεί ότι μεγαλύτερος των τριών αδελφών ήταν ο Γεώργιος. Η Gardner, A., *The Lascarids of Nicaea. The Story of an Empire in Exile* (London 1912), σελ. 201, ερμηνεύοντας κυριολεκτικά τις επιστολές του Θεοδώρου Β' Λασκάρειος προς τον Γεώργιο Μουζάλωνα, στις οποίες ο τελευταίος αποκαλείται «υιός», θεωρεί ότι ο αυτοκράτωρ και ο Μουζάλων δεν ήταν συνομήλικοι.

2. Ο Polemis, D., *The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography* (London 1968), σελ. 148, αναφέρει ότι από το γάμο του Γεωργίου με τη Θεοδώρα γεννήθηκε ένας γιος, τον οποίο ταυτίζει με τον μετέπειτα αξιωματούχο και λόγο Θεόδωρο Μουζάλωνα. Μετά τη δολοφονία των αδελφών Μουζάλωνων, η Θεοδώρα Καντακουζηνή νυμφεύθηκε τον Ιωάννη Ραούλ, ενώ η χήρα του Ανδρονίκου Μουζάλωνος τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο, εξάδελφο του Μιχαήλ Η'.

3. Ο Μηλιαράκης, Α., *Ιστορία του βασιλείου της Νικαίας και του δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261)* (Αθήνα 1898), σελ. 445-446, τοποθετεί την απόκτηση του αξιώματος του «πρωτοκνηγού» (ή «πρωθιερακάρου») από τον Θεόδωρο Μουζάλωνα ταυτόχρονα με την προαγωγή των δύο άλλων αδελφών σε πρωτοβεστιαρίο και μεγάλο δομέστικο αντιστοίχως, προαγωγή που χρονολογεί λανθασμένα στο 1256.

4. Ο Μηλιαράκης, Α., *Ιστορία του βασιλείου της Νικαίας και του δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261)* (Αθήνα 1898), σελ. 479-480, και Angold, M., *A Byzantine Government in Exile. Government and Society Under the Lascarids of Nicaea (1204-1261)* (Oxford 1975), σελ. 169, θεωρούν ότι πιθανότατα ο Γεώργιος Μουζάλων ήταν αυτός που, κατά τη διάρκεια μιας δίκης ενώπιον του αυτοκράτορα, αντιτάχθηκε στην προσπάθεια του Νικηφόρου Βλεμμύδη να αποσπάσει επιεική μεταχείριση για τον κατηγορούμενο, ο οποίος είχε ήδη κριθεί ένοχος εσχάτης προδοσίας. Ο Μηλιαράκης αποδίδει επίσης τις διώξεις που εξάπλωσε ο Θεόδωρος Β' εναντίον μελών αριστοκρατικών οικογενειών της αυτοκρατορίας σε συκοφαντίες των Μουζάλωνων.

5. Η Gardner, A., *The Lascarids of Nicaea. The Story of an Empire in Exile* (London 1912), σελ. 234, και οι Μηλιαράκης, Α., *Ιστορία του βασιλείου της Νικαίας και του δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261)* (Αθήνα 1898), σελ. 498, Geanakoplos, D., *Emperor Michael Palaeologus and the West* (Cambridge, Mass. 1959), σελ. 39, και Angold, M., *A Byzantine Government in Exile. Government and Society Under the Lascarids of Nicaea (1204-*

Μουζάλωνες

1261) (Oxford 1975), τοποθετούν χρονικά τη δολοφονία των Μουζαλώνων στις αρχές Σεπτεμβρίου. Η χρονολόγηση εξαρτάται από το αν η επιμνημόσυνη δέηση έγινε τρεις ημέρες μετά το θάνατο του Θεοδώρου Β΄, όπως αναφέρουν οι σύγχρονοι με τα γεγονότα Ακροπολίτης και Σκουταριώτης, ή μετά εννέα ημέρες, όπως γράφουν οι μεταγενέστεροι Παχυμέρης και Γρηγοράς.

6. O Kazhdan, A., *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2 (New York - Oxford 1991), σελ. 1420-1421, βλ. λ. "Mouzalon", υποστηρίζει ότι ο Θεόδωρος Μουζάλων επέζησε και έδρασε αργότερα ως αξιωματούχος του Μιχαήλ Η΄ και του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου. Ωστόσο, η άποψη αυτή φαίνεται να μην ευσταθεί.
7. Ο Θεόδωρος Σκουταριώτης, *Σύνοψις Χρονική*, στο Σάθας, Κ. (επιμ.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* 7 (Αθήνα-Βενετία-Παρίσι 1894), 539, 5-10, κατηγορεί ως υποκινητή της συνωμοσίας κατά των Μουζαλώνων και της δολοφονίας τους τον Καρνανίτη, άνδρα ταπεινής καταγωγής ο οποίος ανήκε στον κύκλο του Θεοδώρου Β΄ και, μετά το θάνατό τους, φυλακίστηκε από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο. Ο Geanakoplos, D., *Emperor Michael Palaeologus and the West* (Cambridge, Mass. 1959), σελ. 37-38, 45, 276, αναφέρει ότι η παραπάνω ειδίση είναι μέρος της προπαγάνδας του Μιχαήλ Παλαιολόγου, τον οποίο θεωρεί υπεύθυνο για τη συνωμοσία και τη δολοφονία. Τα συμπεράσματά του βασίζονται στο γεγονός ότι ο φυσικός αυτουργός της δολοφονίας του Γεωργίου Μουζάλωνος, ο Λατίνος μισθοφόρος Κάρολος, παρέμεινε ατιμώρητος και το 1267 αναφέρεται ως έμπιστος του Μιχαήλ Παλαιολόγου.
8. Ακροπολίτης, Γ., *Χρονική Συγγραφή*, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 124, 4-12: «Κακείσε τους αυτού οφικίους τετιμήκει και αξιώμασι και τον μεν Μουζάλωνα Γεώργιον τον υπέρ πάντας άλλους τούτω φιλούμενον, όντα μέγαν δομέστικον, πρωτοσεβαστόν τε και πρωτοβεστιάριον και μέγαν στρατοπεδάρχην τετιμήκε, τον δε αυτού αδελφόν Ανδρόνικον, πρωτοβεστιάριτην όντα, μέγαν δομέστικον κατωνόμασε, τον δε Άγγελον Ιωάννην, μέγαν πριμικλήριον τελούντα, τετιμήκε πρωτοστράτορα, ανδράρια μηδενός ή τριών οβολών άξια, παιδιαίς αναθετραμμένα και κυμβάλων μέλεσί τε και άσμασι [...]. 'Ο.π., 130, 29-131, 1: «Τω μεγάλω δε δομεστικόω αυτού τω Μουζάλωνι Ανδρονικόω καταβαλίν με του ίππου προσέταξε και ος εβούλετο μεν, ουκ ηδύνατο δε· λεπτόν γαρ είχε και αδρανές το σωματίον».
9. Σκουταριώτης, Θ., *Σύνοψις Χρονική*, στο Σάθας, Κ. (επιμ.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* 7 (Αθήνα – Βενετία – Παρίσι 1894), 536, 13 - 537, 20: «Γνους ουν ο πρωτοβεστιάριος την έφοδον του λαού, ώρμησε του ναού εξίναι (ένδον γαρ ην της θείας μυσταγωγίας τελουμένης επακροώμενος), αλλά τινες των της βουλής εκείνης συμπαρόντες αυτό, δείσαντες μη εξίναι και εποηθείς εντρέψη και προς εαυτόν εφελκύσθηται τον λαόν, καντεύθεν και αυτοί φωραθείεν, προς ορκωμοσίας έπείρας εχώρουν· ήδη γαρ του βασιλέως προς εσχάτας αναπνοάς όντος, της αυτού διαθήκης εις επήκοον πάντων αναγνωσθείσης, ομνύουσιν άπαντες φυλάξει τα διατεταγμένα απαραποίητα, ειτα και μετά το αποβίοναι ομνύουσιν επί τοις αυτοίς· τρίτον ουν όρκους και συνθήκαις εμπειδωθέντες πείθουσι τον πρωτοβεστιάριον ένδον ίστασθαι του ναού συνάμα τω αδελφώ Ανδρονικόω, τω μεγάλω δομεστικόω, και τω πρώτω αυτών αδελφώ, τω πρωτοκυνηγώ». Πρβλ. Παχυμέρης, Γ., *Συγγραφικαί Ιστορίαι*, στο Failler, A. (επιμ.), *Georges Pachymères, Relations historiques* 1 (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 83, 15-85, 8: «Ως γουν οι μεν συνάμα και τισι των εν τέλει, της υμνωδίας τελουμένης, εντός ειστήκεισαν του ναού, οι δε συνέθεον πανδημεί, θορυβούντες παρά το σήνηθε, και ήδη τοις εντός εμφανείς ήσαν ευθύ της μονής ίόντες, τινές των εκτός όντων υπηρετών, τον εκείνων υποτοπάσαντες θόρυβον, μη τι που και τον απειρημένων δράσαιεν, σχεδόν αυτόνομοι όντες, άμα δε και τον γεωτερισμόν υποπτεύοντες, δηλούσι συν ωχρώ τω προσώπω τοις ένδον. Οι δε σπουδή τοις κυρίοις το δηλωθέν απαγγέλλουσι και ως επιζυγώσαι τας της μονής πύλας τοις ερχομένοις συμφέρει, μάλα θερμώς εισηγούνται. Οι δ' ημέλουν ακούοντες –μηδέ γαρ έχειν συμβαλίν οπόθεν επί σφετέρω κακώ ίοιεν οι συνθέοντες –, έρχεσθαι δε κακείνους εις τας κοινάς εκείνας τελετάς υπελάμβανον. Ως δε και αύθις εξελθόντες εκείνοι πλησιασάντων και μάλλον το θορυβώδες και άτακτον υπενόουν, έτι μάλλον κατωρρώδουν και μετά σπουδής εισήγγελλον τα γιγνόμενα, και επ' εκείνους άλλοι ταχυδρομούοντες, και αύθις άλλοι· ουδέ γαρ ην όστις τότε βλέπων μη επί κακώ μεγίστω την εκείνων άφιξιν υπενόει. Όθεν και πολλοί μεν, περι εαυτοίς δεδιότες εκ των ου καλών εκείνων υποψιών, άλλος αλλαχού κατεδύοντο· οισ δ' έμελε των Μουζαλώνων πλέον των άλλων, προσιόντες και αύθις ατάκτω ήθει προσώπου, την εισβολήν των ανδρών υπεμίμνησκον· και εφεκτέον το τάχος έλεγον προκαταλαβούσι την εκείνων ορμήν διά της των πυλών επιθέσεως, μήπως και φθάσωσιν εισελθόντες· μηδέ γαρ επί καλώ τινι τον τοσοούτον θόρυβον είναι, αλλ' εις τι λήξεν κακόν. Οι δε των φόβους λεγόντων ουκ ήσαν όλως· ήγε γαρ, οίμαι, τούτους το μόρσιμον, και το λεγόμενον αληθές, ως αφαιρείται τας φρένας ον απολέσαι μέλλει το θειον».
10. Σημειωτέον ότι ο Παχυμέρης συνδεόταν προσωπικά με τα γεγονότα, καθώς ένας συγγενής του ήταν γραμματέας του Γεωργίου Μουζάλωνος και δολοφονήθηκε από τους στασιαστές, οι οποίοι τον εξέλαβαν για τον Μουζάλωνα.
11. Σε αντίθεση με τους νεότερους μελετητές, ο Μηλιαράκης, Α. (επιμ.), *Ιστορία του βασιλείου της Νικαίας και του δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261)* (Αθήνα 1898), σελ. 479-480, 486, κατηγορεί τους Μουζάλωνες ως ταπεινούς κόλακες και συκοφάντες, ενώ απορρίπτει ως μεροληπτική την κρίση του Παχυμέρη ότι ο Θεόδωρος Β΄ επέλεγε τους κρατικούς αξιωματούχους αξιοκρατικά και όχι με βάση την καταγωγή τους.
12. Βλ. Polemis, D., *The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography* (London 1968), σελ. 148.

Bibliography :

Ostrogorsky G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, 1-3, Αθήνα 1989, Παναγόπουλος, Ι. (μτφρ.)

Μουζάλωνες

	Σκουταριώτης Θεόδωρος , <i>Σύνοψις Χρονική</i> , Σάθας, Κ.Ν. (επιμ.), Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7, Βενετία – Παρίσι 1894
	Angold M. , <i>A Byzantine Government in Exile. Government and Society under the Lascarids of Nicaea (1204-1261)</i> , Oxford 1975
	Gardner A. , <i>The Lascarids of Nicaea. The Story of an Empire in Exile</i> , London 1912
	Geanakoplos D.J. , <i>Emperor Michael Palaeologus and the West, 1258-1282. A Study in Byzantine-Latin Relations</i> , Cambridge Mass. 1959
	Μηλιαράκης Α. , <i>Ιστορία του βασιλείου της Νικαίας και του δεσποτάτου της Ηπείρου (1204-1261)</i> , Αθήνα 1898
	Polemis D. , <i>The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography</i> , London 1968, University of London Historical Studies 22
	Angold M. , "Mouzalon, George", Kazhdan A., <i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i> 2, New York - Oxford 1991, 1421
	Kazhdan A. , "Mouzalon", Kazhdan A. , <i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i> 2, New York - Oxford 1991, 1420-1421
	Γεώργιος Ακροπολίτης , <i>Χρονική Συγγραφή</i> , Heisenberg, A. – Wirth, P. (eds), <i>Georgii Acropolitae Opera 1 (αναθ. P. Wirth)</i> , Stuttgart 1978
	Γεώργιος Παχυμέρης , <i>Συγγραφικαί Ιστορίαι</i> , Failler, A. (ed.), <i>Georges Pachymérés. Relations historiques 1-2</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 24/1-2, Paris 1984
	Νικηφόρος Γρηγοράς , <i>Ρωμαϊκής Ιστορίας Λόγοι</i> , Shopen, L. (ed.), <i>Nicephori Gregorae Historia Byzantina 1-3</i> , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1829-1855

Webliography :

	Kantakuzenos family http://genealogy.euweb.cz/byzant/byzant5.html
	Theodor II. Laskaris http://www.bautz.de/bbkl/t/theodor_laskaris_ii.shtml
	Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις, Πολιτική http://www.ime.gr/chronos/10/gr/p/pa4/

Glossary :

	δρουγγάριος του πλώιμου, ο Ο αρχηγός του τμήματος του στόλου που ναυλοχούσε στην Κωνσταντινούπολη και ονομαζόταν «βασιλικόν πλώιμον». Αναφέρεται πρώτη φορά περί τα μέσα του 9ου αιώνα (<i>Τακτικόν του Ουσπένσκι</i>).
	εγκύκλιος παιδεία, η Το δεύτερο στάδιο της βυζαντινής εκπαίδευσης. Ο μαθητής εισερχόταν σε αυτό σε ηλικία περίπου δώδεκα ετών. Αντικείμενο διδασκαλίας ήταν η γραμματική, η ρητορική και η διαλεκτική.
	μέγας δομέστικος, ο Ανώτατος στρατιωτικός διοικητής. Το αξίωμα του μεγάλου δομεστικού αντικατέστησε σε απροσδιόριστο χρόνο το αξίωμα του δομεστικού των

Μουζάλωνες

σχολών της Μέσης Βυζαντινής περιόδου. Κατά τον 11ο-12ο αιώνα ο μέγας δομέστικος διοικούσε τα ξεχωριστά στρατεύματα της Ανατολής και της Δύσης. Το 13ο αιώνα, ωστόσο, ο διαχωρισμός αυτός είχε εκλείψει. Ιεραρχικά τοποθετείται μετά τον πρωτοβεστιάριο και το μέγα στρατοπεδάρχη, ενώ το 14ο αιώνα μετά τον καίσαρα. Ως ανώτατος τίτλος δινόταν επίσης σε στενούς συγγενείς του αυτοκράτορα.

μέγας λογοθέτης, ο

Ο μέγας λογοθέτης ήταν ο επικεφαλής της πολιτικής διοίκησης του βυζαντινού κράτους. Το αξίωμα του μεγάλου λογοθέτη εμφανίστηκε την περίοδο της βασιλείας του Ισαάκ Β΄ Αγγέλου (1185-1195) και αντικατέστησε εκείνο του λογοθέτη των σεκρέτων, το οποίο δημιουργήθηκε στα χρόνια του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118) για τον έλεγχο όλων των πολιτικών υπηρεσιών από ένα πρόσωπο.

μέγας στρατοπεδάρχης, ο

Υψηλό στρατιωτικό αξίωμα που δημιουργήθηκε επί Θεοδώρου Β΄ Λασκάρεως και αφορούσε κυρίως τον εξοπλισμό και τις προμήθειες των στρατιωτικών δυνάμεων της αυτοκρατορίας. Με το αξίωμα αυτό τιμήθηκε για πρώτη φορά στα μέσα του 13ου αιώνα ο Γεώργιος Μουζάλων. Το 14ο και 15ο αιώνα ο μέγας στρατοπεδάρχης ήταν επικεφαλής στρατιωτικών μονάδων. Στην Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας δήλωνε τον αρχηγό των πεζικών δυνάμεων.

πρωτοβεστιάριος, ο (και πρωτοβεστιαρίτης)

Ανώτερος αυλικός, υπεύθυνος του βασιλικού βεστιαρίου, της βασιλικής ιματιοθήκης. Το αξίωμα απονεμόταν σε ανώτατους αξιωματούχους και μελλοντικούς αυτοκράτορες. Αρχικά ο πρωτοβεστιάριος ήταν υπεύθυνος για το αυτοκρατορικό ιματιοφυλάκιο. Από τον 9ο έως τον 11ο αιώνα, οπότε το αξίωμα εξελίσσεται σε τιμητικό τίτλο, ο ρόλος του πρωτοβεστιαρίου μεταβάλλεται: εμφανίζεται πλέον ως επικεφαλής στρατευμάτων, ως υπεύθυνος για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με σκοπό την υπογραφή ειρήνης, καθώς και για τη διερεύνηση υποθέσεων συνωμοσίας κατά του αυτοκράτορα. Το 14ο αιώνα ο τίτλος παραχωρείται ιεραρχικά ανάμεσα σε αυτούς που έχουν τα υψηλότερα αξιώματα.

πρωτοκυνηγός, ο

Τίτλος και αξίωμα που εμφανίζεται τον 13ο αιώνα. Ο πρωτοκυνηγός ήταν επικεφαλής των κυνηγών και είχε την ευθύνη της οργάνωσης των βασιλικών κυνηγιών στα οποία χρησιμοποιούνταν σκύλοι και ήταν επικεφαλής της ομάδας των ανθρώπων που οδηγούσαν τα κυνηγόσκυλα. Ο τίτλος δόθηκε σε σημαντικά πρόσωπα, π.χ. στο Θεόδωρο Μουζάλωνα από τον Θεόδωρο Β΄ Λάσκαρι.

πρωτοσεβαστός, ο

Υψηλό βυζαντινό αξίωμα που απονεμόταν συνήθως σε κοντινούς του αυτοκράτορα αξιωματούχους. Ο τίτλος εισήχθη από τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό. Το 12ο αιώνα απονέμεται σε στενούς συνεργάτες του αυτοκράτορα και σε μέλη οικογενειών ευγενικής καταγωγής, όπως οι Παλαιολόγοι, οι Ταρχανειώτες, οι Ραούλ και οι Μετοχίτες.

Sources

Ακροπολίτης, Γ., *Χρονική Συγγραφή*, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978).

Σκουταριώτης, Θ., *Σύνοψις Χρονική*, στο Σάθας, Κ. (επιμ.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* 7 (Αθήνα – Βενετία – Παρίσι 1894).

Παχυμέρης, Γ., *Συγγραφικαί Ιστορίαι*, στο Failler, A. (επιμ.), *Georges Pachymères, Relations historiques* 1 (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984).

Γρηγοράς, Ν., *Ρωμαϊκή Ιστορία*, στο Bekker, I. (επιμ.), *Nicephori Gregorae Historia Byzantina* 3 (Bonn 1855).

Quotations

Γεώργιος Ακροπολίτης, *Χρονική Συγγραφή*, στο A. Heisenberg, *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 118, 20-119, 6:

«Το γουν της Στρουμιμίτζης παραμείψαντες άστυ και διά των του Μελενίκου χώρων βαδίσαντες εις τα Σέρρας και αύθις απήμειν. ένθα και γραφάς ο αυτοκράτωρ δεξάμενος εκ των της ανατολής μερών προς του προσφιλους αυτού πεμφθεισας Μουζάλωνος, ως τα των Μουσουλμάνων προς των Ταχαριών κυμαίνεται, επέτεινε την οδόν και μακροτέρας τας ημερησίους ποιείτο πορείας. επει δε τον Έβρον επεφθάκει, ον και Μαρίτζαν ο χυδαιός κατονομάζει λαός, και μη ούτως έχειν τα εν τη έω μεμαθηκώς πράγματα, της ταχύτητος ανιείς σχολαιότερον επορευέτο».

[Περνώντας λοιπόν δίπλα από την πόλη της Στρώμνιτσας και οδοιπορώντας διαμέσου της περιοχής του Μελενίκου, φθάσαμε και πάλι στις Σέρρες. Εκεί ο αυτοκράτωρ [Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις], λαμβάνοντας γραπτή αναφορά από τη Μικρά Ασία, σταλμένη από τον αγαπημένο του Μουζάλωνα, ότι στις περιοχές των Σελτζούκων επικρατεί ταραχή εξαιτίας των Μογγόλων, επιτάχυνε τον ρυθμό, καλύπτοντας κάθε μέρα μεγαλύτερη απόσταση. Όταν όμως έφτασε στον Έβρο, που ο απλός λαός τον αποκαλεί Μαρίτσα, και έμαθε ότι τα πράγματα στην Ανατολή δεν έχουν έτσι, ελάττωσε την ταχύτητα και πορευόταν με μεγαλύτερη

Μουζάλωνες

άνεση]

Ακροπολίτης, Γ., Χρονική Συγγραφή, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 124, 1-12:

«Ουτωσί γουν ταύτα πάντα καταρτίσας ο βασιλεύς τον Ελλησποντον διαπεραιωθείς περί την Λάμψακον την σκιηνήν έπηξε, κακείσε τους αυτου οφθικίους τετιμήκει και αξιώμασι. και τον μεν Μουζάλωνα Γεώργιον τον υπέρ πάντας άλλους τούτω φιλούμενον, όντα μέγαν δομέστικον, πρωτοσεβαστόν τε και πρωτοβεστιάριον και μέγαν στρατοπεδάρχην τετίμηκε, τον δε αυτοο αδελφόν Ανδρόνικον, πρωτοβεστιαρίτην όντα, μέγαν δομέστικον κατωνόμασε, τον δε Αγγελον Ιωάννην, μέγαν πριμμικήριον τελούντα, τετίμηκε πρωτοστράτορα, ανδράρια μηδενός ή τριών οβολών άξια, παιδιαίς ανατεθραμμένα και κυμβάλων μέλεσί τε και άσμασι [...].»

[Τακτοποιώντας λοιπόν όλες αυτές τις υποθέσεις με αυτό τον τρόπο, ο αυτοκράτωρ πέρασε τον Ελλησποντο και στρατοπέδευσε στην περιοχή της Λαμψάκου. Εκεί τίμησε τους δικούς του με τίτλους και αξιώματα. Τον μεν Γεώργιο Μουζάλωνα, ο οποίος του ήταν ο πιο αγαπητός απ' όλους και τότε ήταν μέγας δομέστικος, τον τίμησε κάνοντάς τον πρωτοσεβαστό, πρωτοβεστιάριο και μέγα στρατοπεδάρχη, τον δε αδελφό του, τον Ανδρόνικο, ο οποίος ήταν πρωτοβεστιαρίτης, τον ονόμασε μέγα δομέστικο, ενώ στον Ιωάννη Άγγελο, ο οποίος ήταν μέγας πριμμικήριος, απένειμε τον τίτλο του πρωτοστράτορος. Όλοι αυτοί ήταν ανθρωπάκια που δεν άξιζαν πεντάρα, μεγαλωμένα με παιχνίδια και μουσικά όργανα και τραγούδια...]

Ακροπολίτης, Γ., Χρονική Συγγραφή, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 130, 25 - 131, 1:

«Ταυτό είπον, και οργής ο βασιλεύς απλέτου και μανίας πλησθείς και οίον εκβακχευθείς τω θυμώ ελκύσαι μεν ώρμησε την σπάθην του κουλεού, της κώπης επιλαβόμενος. αλλά τούτο μεν κατέσχε· μικρόν γαρ ταύτην απογυμνώσας πάλιν εισήξε· τω μεγάλω δε δομεστικό αυτου τω Μουζάλωνι Ανδρονίκο καταβαλείν με του ίππου προσέταξε. και ος εβούλετο μεν, ουκ ηδύνατο δε· λεπτόν γαρ είχε και αδρανές το σωμάτιον».

[Αυτά είπα και ο αυτοκράτωρ, γεμάτος υπερβολική οργή και μανία και σχεδόν τρελαμένος από το θυμό, ώρμησε να τραβήξει το σπαθί από τη θήκη, πιάνοντάς το από τη λαβή. Αλλά σταμάτησε αυτή την κίνησή του, έχοντας γυμνώσει εν μέρει τη λεπίδα και μετά βάζοντάς το πάλι στη θήκη, και διέταξε το μέγα δομέστικο, τον Ανδρόνικο Μουζάλωνα, να με κατεβάσει από το άλογο. Αυτός το ήθελε, αλλά δεν μπορούσε, διότι στο σώμα ήταν λειψός και αδύναμος.]

Ακροπολίτης, Γ., Χρονική Συγγραφή, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 133, 19-24:

«Έν τοις τοιούτοις των λόγων ο βασιλεύς καμέ της ης είχαν εκμοχλεύσας στερορότητος εχειρώσατο. εξαποστείλας γαρ τον προς πάππου αυτου θειον τον Λάσκαριν Μανουήλ και τον πρωτοβεστιάριον αυτου τον Μουζάλωνα Γεώργιον ιλαροίς και απλοίς τισιν εχορήσατο λόγοις, και με είλε, και προς αυτόν οι αποσταλέντες απήγαγον».

[Με τέτοια λόγια ο αυτοκράτωρ κατάφερε να με απομακρύνει από τη σταθερή μου θέση και να με κάνει του χεριού του, διότι μου έστειλε τον αδελφό του παππού του, το Μανουήλ Λάσκαρι, και τον πρωτοβεστιάριό του, το Γεώργιο Μουζάλωνα και, χρησιμοποιώντας απλά και ευχάριστα λόγια, με κατάφερε και οι απεσταλμένοι του με οδήγησαν σε αυτόν.]

Ακροπολίτης, Γ., Χρονική Συγγραφή, στο Heisenberg, A. (επιμ.), *Georgii Acropolitae opera* 1 (Leipzig 1978), 154, 10-156, 18:

«Ο μεν ουν υιός του βασιλέως Θεοδώρου Ιωάννης πάνυ αφήλιξ ετύγχανεν ων εν τω καιρώ της τελευτής του βασιλέως και πατρός· ούπω γαρ τελείων ενιαυτών υπήρχεν οκτώ. ο δε πατήρ τούτου και βασιλεύς διαθήκην πεποίηκε, τάχα μεν ως επί τω παιδί, τη δ' αληθεία επί τω πρωτοβεστιαρίω αυτου τω Μουζάλωνι Γεωργίω. τούτον γαρ η διαθήκη εποίει των Ρωμαϊκών απάντων πραγμάτων κύριον, ώστε το κράτος έχειν απάσης της των Ρωμαίων αρχής, μέχρις αν ο του βασιλέως υιός εις τελείαν την ηλικίαν αφίκοιτο· και προύβησαν επί τούτοις προστάξει του βασιλέως και όρκοι παρά των εντυχόντων τω τότε. αλλ' ούπω τριταίος ην εν τάφω κείμενος ο του βασιλέως νεκρός, και ως από κοινού συνθήματος συνδραμόντες πάντες οι εφευρεθέντες εκείσε Ρωμαίοι – στρατεύμα δε ην ικανόν συνηγμένον εκείσε– ου μην αλλά και οι προς του βασιλέως κεκακωμένοι άνδρες ευγενείς και της πρώτης τυγχάνοντες τάξεως, ων εις μεν υπήρχεν ο Στρατηγόπουλος Αλέξιος, ου τον υιόν Κωνσταντίνον τετύφλωκεν, αυτόν δε καθείρξεν, ο Τορνίκης τε Κωνσταντίνος, ον μέγαν πριμμικήριον ο βασιλεύς Ιωάννης είχε – και προς του βασιλέως υιου καθωσίωτω, ο Φιλής Θεόδωρος, τους οφθαλμούς και αυτός εξορωρυμένος, και ο Ζαγαρομμάτης Γεώργιος, ον πρωτοβεστιαρίτην

Μουζάλωνες

μεν ο βασιλεύς ωνόμασεν Ιωάννης, ο δε υιός αυτού παρακοιμώμενον πρώτον τιμήσας μετά βραχύ καθώσωσεν, οι τέτταρες υιοί του πρωτοβεστιαρίου του Ραούλ και αυτοί καθειργμένοι, ο Αλυάτης τε Νικηφόρος, ον προ βραχέος επί του κανικλείου τετιμηκώς ύστερον την γλώτταν επ' ουδεμιά αιτία ο βασιλεύς εκτεμών καθώσωσεν, άλλοι τε πολλοί των χρησίμων και ονομαστών ανδρών. οι τοις στρατιώταις ξυνιόντες και άμα συνδραμόντες και επί τη των Σωσάνδρων συνανιόντες μονή κατά του πρωτοβεστιαρίου και επιτρόπου και των αυταδέλφων αυτού αυτοβοεί εφώρμησαν· εκείσε γαρ είχε την σκηνήν ο πρωτοβεστιαριος και την οσίαν του τεθνηκότος βασιλέως επλήρου. Γνους ουν ο πρωτοβεστιαριος την έφοδον του λαού, συνάμα τω αδελφώ αυτού Ανδρόνικω, ον και μέγαν δομέστικον κατωνόμαζον, και τω πρώτω αυτού αδελφώ, ον και πρωτοκυνηγόν εκάλουν, εντός εγένοντο του ναού. ως δε το πλήθος είδον γυμνοίς τοις Ξίφεισι κατ' αυτών χωρούοντας, εντός εισήεσαν και του ιερού βήματος, και την παναγή περιπτυσάμενοι τράπεζαν εκείσε Ξίφους έργον γεγέννηται, μηδέ μετά τον φόνον οίκτον λαβόντων των φονευτών· τοιούτον γαρ τον θυμόν ο λαός άπας επέτρεφε κατ' αυτών, ώστε και μεληδόν διατεμόντες αυτούς, μάλλον δε κατά άρθρα, ή και σμικρά των σαρκών διελόντες τεμμάχια έκαστος το οικείον τμήμα κρατών της επιθυμίας ενεφορήθησαν. καν τω τάφω δε περιστάντες του βασιλέως Θεοδώρου ονειδιστικοίς και αυτόν έβαλλον λόγους, όπιπερ την των Ρωμαίων αρχήν και τα αυτης πράγματα ανδραριος βδελυροίς και ανθρωπίσκοις ουτιδανοίς εμπεπίστευκε, τοις εκ θυμέλης μελωδήμασιν ανατεθραμμένοις και αυλοίς χαίρουσι και χορδαίς και προς λύραν ψαλλάτειν εκμελετήσασι [...] καταλειόπει δε άνδρας γενναίους και περιδεξιους στρατηγούς, καλώς τε και ευαρέστως τω βασιλεί και πατρι εξυπηρητήσαντας. και ταύτα μεν τοιούτον έσχε τον τρόπον».

[Ο μεν λοιπόν Ιωάννης, ο γιος του αυτοκράτορα Θεοδώρου, ήταν σε πολύ μικρή ηλικία όταν πέθανε ο αυτοκράτωρ και πατέρας του, διότι δεν είχε ακόμη κλείσει τα οκτώ χρόνια. Ο δε πατέρας του και αυτοκράτωρ συνέταξε διαθήκη, δήθεν προς χάρη του παιδιού, αλλά στην πραγματικότητα για χάρη του πρωτοβεστιαρίου του, του Γεωργίου Μουζάλωνος. Αυτόν όριζε η διαθήκη υπεύθυνο για τις υποθέσεις του κράτους της Νίκαιας, ώστε να εξουσιάζει το σύνολο της αυτοκρατορίας, έως ότου ενηλικιωθεί ο γιος του αυτοκράτορα. Με εντολή του αυτοκράτορα, όσοι ήταν παρόντες στις τελευταίες του στιγμές έδωσαν όρκο ότι θα τηρήσουν τους όρους αυτούς. Αλλά δεν είχαν περάσει τρεις ημέρες από την ταφή του αυτοκράτορα και, σαν να ήταν συνεννοημένοι, συγκεντρώθηκαν όλοι οι Βυζαντινοί που βρέθηκαν εκεί (διότι είχε συγκεντρωθεί εκεί μεγάλος αριθμός στρατιωτών). Επίσης, είχαν συγκεντρωθεί και όλοι οι ευγενείς και αριστοκράτες που είχαν κακοποιηθεί από τον αυτοκράτορα. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονταν ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος, του οποίου το γιο, τον Κωνσταντίνο, τον είχε τυφλώσει και αυτόν τον ίδιο τον είχε φυλακίσει, ο Κωνσταντίνος Τορνίκης, τον οποίο ο αυτοκράτωρ Ιωάννης τον είχε κάνει μέγα πριμμικήριο και τον είχε βασανίσει ο γιος του αυτοκράτορα, ο Θεόδωρος Φιλής, τυφλωμένος και αυτός από τον αυτοκράτορα, ο Γεώργιος Ζαγαρομάτης, τον οποίον είχε διορίσει πρωτοβεστιαρίτη ο αυτοκράτωρ Ιωάννης, ο δε γιος του αρχικά τον είχε τιμήσει με το αξίωμα του παρακοιμώμενου, αλλά λίγο αργότερα τον βασάνισε, οι τέσσερις γιοι του πρωτοβεστιαρίου Ραούλ, φυλακισμένοι και αυτοί, ο Νικηφόρος Αλυάτης, τον οποίο, αφού λίγο πριν ο αυτοκράτωρ τον είχε διορίσει επί του κανικλείου, αργότερα τον τιμώρησε κόβοντάς του τη γλώσσα χωρίς κανένα λόγο, και άλλοι πολλοί ευγενείς και ονομαστοί άνδρες. Αυτοί ενώθηκαν με τους στρατιώτες και ανεβαίνοντας μαζί στη μονή των Σωσάνδρων, με μία κραυγή όρμησαν κατά του πρωτοβεστιαρίου Μουζάλωνος, του αντιβασιλέως και των αδελφών του, διότι ο πρωτοβεστιαριος είχε εγκατασταθεί εκεί και τιμούσε τη μνήμη του νεκρού αυτοκράτορα. Όταν ο πρωτοβεστιαριος αντιλήφθηκε την επίθεση του στρατού, μπήκε μέσα στο ναό μαζί με τον αδελφό του τον Ανδρόνικο, το μέγα δομέστικο, και το μεγαλύτερο αδελφό τους, τον πρωτοκυνηγό. Όταν όμως είδαν τον όλο με γυμνά Ξίφη να προχωρεί εναντίον τους, τότε εισήλθαν και στο ιερό βήμα και, αγκαλιάζοντας την Αγία Τράπεζα, εκεί δολοφονήθηκαν με σπαθί. Ούτε μετά το θάνατό τους έδειξαν οίκτο οι δολοφόνοι. Τέτοιο μίσος έτρεφε όλος ο στρατός εναντίον τους, ώστε τους έκαναν κομμάτια, ή μάλλον κομματάκια, και μόνο όταν ο καθένας πήρε και από ένα μικρό τμήμα της σάρκας τους ικανοποίησαν τα φονικά τους ένστικτα. Έπειτα, στάθηκαν γύρω από τον τάφο του αυτοκράτορα Θεοδώρου και του επιτέθηκαν φραστικά με ειρωνικά λόγια, κατηγορώντας τον ότι εμπιστεύτηκε την εξουσία των Βυζαντινών και τις κρατικές υποθέσεις σε ανθρωπάκια βδελυρά και τιποτένια, μεγαλωμένα με θεατρικά τραγουδάκια, που χαίρονταν με τους αυλούς και τις χορδές και είχαν μελετήσει να τραγουδούν με τη λύρα [...], χωρίς να λογαριάσει γενναίους άνδρες και ικανότατους στρατηγούς, που είχαν υπηρετήσει λαμπρά και ικανοποιητικά τον αυτοκράτορα πατέρα του. Με αυτόν λοιπόν τον τρόπο εξελίχθηκαν τα πράγματα.]

Σκουταριώτης, Θ., *Σύνοψις Χρονική, στο Σάθας, Κ. (επιμ.), Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7 (Αθήνα-Βενετία-Παρίσι 1894), 514, 3-15:*

«Και ούτοι μεν ταύτα· ο δε πεποθημένος τω βασιλεί Μουζάλων, την του μεγάλου δομεστικού δύναμιν περιζωσμένος, την βασιλικήν περαιώσιν συνεβούλευε, και άλλοι δε των επιφανών τη τούτου γνώμη συνήνουν. Και ίσχυσεν η των πλειόνων βουλή, μάλιστα δε του βασιλέως το πρόθυμον, και ο της καρδιάς αυτού ζήλος ηνίκα και τον μάρτυρα Τρύφωνα, ως έλεγε, καθ' ύπνους τεθέαται προτρέποντα την περαιώσιν, ον καν ταις δυσχωρίαίς, ως διεβεβαιούτο, ύπαρ ουκ όναρ πολλάκις εώρακε των δυνάμεων προηγούμενον. [...] Τοίνυν και προσλαβών όσοι έπεσθαι έτυχον, και τους καθ' οδόν συνερχομένους, διαπεραιούται τον Ελλησποντον, καταλιπών εις την έω τον μέγαν δομέστικον».

Μουζάλωνες

[Και αυτοί λοιπόν έλεγαν αυτά. Ο δε Μουζάλων, ο αγαπημένος του αυτοκράτορα, ο οποίος τότε είχε το αξίωμα του μεγάλου δομειστικού, συμβούλευε τον αυτοκράτορα να περάσει απέναντι. Και άλλοι από τους επιφανείς αξιωματούχους συμφωνούσαν με τη γνώμη του. Τελικά επικράτησε η άποψη των πολλών, κυρίως η προθυμία του αυτοκράτορα και ο ζήλος της καρδιάς του, όταν, όπως έλεγε, έβλεπε στον ύπνο του το μάρτυρα Τρύφωνα να τον προτρέπει να περάσει απέναντι. Όπως επίσης βεβαίωνε, τον είδε, σε όραμα και όχι σε όνειρο, και στις στενωπούς να ηγείται της στρατιάς. [...] Παίρνοντας λοιπόν μαζί του όσους έτυχε να τον ακολουθούν και όσους έβρισκε καθ' οδόν, περνάει τον Ελλήσποντο, αφήνοντας στη Μικρά Ασία το μέγα δομειστικό.]

Σκουταριώτης, Θ., Σύνοψις Χρονική, στο Σάθας, Κ. (επιμ.), Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7 (Αθήνα – Βενετία – Παρίσι 1894), 536, 13 - 537, 20:

«Ο μιν ουν του βασιλέως Θεοδώρου υιός Ιωάννης οκτώ ην ετών· ο δε πατήρ αυτού βασιλεύς διαθήκην εξέθετο, τάχα μιν ως επί τω παιδί, τη δ' αληθεία επί τω πρωτοβεστιάριω τω Μουζάλωνι Γεωργίω, τούτον γαρ η διαθήκη εποίει των Ρωμαϊκών απάντων πραγμάτων κύριον, μέχρις αν ο υιός αυτού και βασιλεύς Ιωάννης εις τελείαν την ηλικίαν αφίκοιτο, και όρκοι περί τούτου προέβησαν παρά των εντυχόντων τω τότε προστάξει του βασιλέως Θεοδώρου. Αλλ' ούπω τρίτην είχε εν τάφω κείμενος ο του βασιλέως νεκρός, και συνδραμόντες οι εκείσε Ρωμαίοι (στράτευμα δε ην ικανόν συνηγμένον), αλλά και οι παρά του βασιλέως κεκακωμένοι άνδρες ευγενείς, ο Στρατηγόπουλος δηλαδή Αλέξιος, ου τον υιόν Κωνσταντίον τετύφλωκεν, αυτόν δε καθείρξεν, ο Τορνίκης Κωνσταντίνος, ον μέγαν πριμμικήριον είχε ο βασιλεύς Ιωάννης, και καθωσίωτο, ο Φιλής Θεόδωρος, των οφθαλμών στερηθείς, ο Ζαγαρομάτης Γεώργιος, ον ο βασιλεύς Ιωάννης πρωτοβεστιάριτην ωνόμασεν, ο δε βασιλεύς Θεόδωρος παρακοιμώμενον πρώτον τιμήσας, ύστερον καθωσίωσε, Νικηφόρος ο Αλυάτης, ον προ βραχέος έχων κανικλείου, ύστερον την γλώτταν εκτεμών, των υπαρχόντων εγύμνωσεν, άλλοι τε πολλοί των χρησίμων και ονομαστών, οι τοις στρατιώταις επί τη των Σωσάνδρων συνανιόντες μονή, κατά του πρωτοβεστιάριου και των αδελφών αυτού ώρμησαν· εκείσε γαρ ην, την οσίαν του βασιλέως πληρών. Γινους ουν ο πρωτοβεστιάριος την έφοδον του λαού, ώρμησε του ναού εξιέναι (ένδον γαρ ην της θείας μυσταγωγίας τελουμένης επακρωόμενος), αλλά τινες των της βουλής εκείνης συμπαρόντες αυτώ, δεισαντες μη εξιών και εποχηθείς εντρέψη και προς εαυτόν εφελκύσθαι τον λαόν, καντεύθεν και αυτοί φωραθείεν, προς ορκωμοσίας ετέρας εχώρουν· ήδη γαρ του βασιλέως προς εσχάτας αναπνοάς όντος, της αυτού διαθήκης εις επήκοον πάντων αναγνωσθείσης, ομνύουσιν άπαντες φυλάξει τα διατεταγμένα απαραποίητα, είτα και μετά το αποβιώναι ομνύουσιν επί τοις αυτοίς· τρίτον ουν όρκοις και συνθήκαις εμπεδωθέντες πειθοσι τον πρωτοβεστιάριον ένδον ίστασθαι του ναού συνάμα τω αδελφώ Ανδρόνικω, τω μεγάλω δομειστίκω, και τω πρώτω αυτών αδελφώ, τω πρωτοκυνηγώ. Ως δε το πλήθος είδον γυμνοίς ξίφεσι κατ' αυτών χωρούντας, εντός του ιερού προσέφυγον βήματος, και την παναγή περιπτυσάμενοι τράπεζαν, εκείσε ξίφους έργον γεγένηνται, μηδέ μετά φόνον οίκτον λαβόντων των φονευτών, και μεληδόν διατεμόντες, μάλλον δε κατά άρθρα, ή και σμικρά των σαρκών διελόντες τεμμάχια, το οικειόν τμήμα κρατών έκαστος, της επιθυμίας ενεφορήθησαν».

[Ο μιν λοιπόν Ιωάννης, ο γιος του αυτοκράτορα Θεοδώρου, ήταν οκτώ ετών. Ο δε αυτοκράτωρ πατέρας του συνέταξε διαθήκη, δήθεν προς χάρη του παιδιού, αλλά στην πραγματικότητα για χάρη του Γεωργίου Μουζάλωνος, διότι αυτόν όριζε η διαθήκη υπεύθυνο για τις κρατικές υποθέσεις των Βυζαντινών, έως ότου ενηλικιωθεί ο γιος του, ο αυτοκράτωρ Ιωάννης. Επίσης, με εντολή του αυτοκράτορα, όσοι ήταν παρόντες στις τελευταίες του στιγμές έδωσαν όρκο ότι θα τηρήσουν τους όρους αυτούς. Αλλά δεν είχαν περάσει τρεις ημέρες από την ταφή του αυτοκράτορα και συγκεντρώθηκαν όλοι οι Βυζαντινοί που βρέθηκαν εκεί (διότι είχε συγκεντρωθεί μεγάλος αριθμός στρατιωτών), αλλά και όλοι οι ευγενείς που είχαν κακοποιηθεί από τον αυτοκράτορα, δηλαδή ο Αλέξιος Στρατηγόπουλος, του οποίου το γιο, τον Κωνσταντίνο, είχε τυφλώσει και αυτόν τον ίδιο τον είχε φυλακίσει, ο Κωνσταντίνος Τορνίκης, τον οποίο ο αυτοκράτωρ Ιωάννης είχε κάνει μέγα πριμμικήριο και τον είχε βασανίσει ο γιος του αυτοκράτορα, ο Θεόδωρος Φιλής, τυφλωμένος και αυτός, ο Γεώργιος Ζαγαρομάτης, τον οποίο είχε διορίσει πρωτοβεστιάριτη ο αυτοκράτωρ Ιωάννης, ο δε αυτοκράτωρ Θεόδωρος αρχικά τον είχε τιμήσει με το αξίωμα του παρακοιμώμενου, αλλά λίγο αργότερα τον βασάνισε, ο Νικηφόρος Αλυάτης, τον οποίο, αφού λίγο πριν ο αυτοκράτωρ τον είχε διορίσει επί του κανικλείου, αργότερα τον τιμώρησε κόβοντάς του τη γλώσσα, και άλλοι πολλοί αριστοκράτες και ονομαστοί άνδρες. Αυτοί ανέβηκαν μαζί με τους στρατιώτες στη μονή των Σωσάνδρων, με μία κραυγή ώρμησαν κατά του πρωτοβεστιάριου και των αδελφών του, διότι ήταν παρών και τιμούσε τη μνήμη του αυτοκράτορα. Όταν ο πρωτοβεστιάριος αντιλήφθηκε την επίθεση του στρατού, ώρμησε να βγει από το ναό (διότι ήταν μέσα και παρακολουθούσε τη Θεία Λειτουργία) αλλά ορισμένοι που βρίσκονταν μαζί του και συμμετείχαν στη συνωμοσία, φοβούμενοι μήπως βγει έξω και φύγει και πάρει με το μέρος του τον στρατό και συλληφθούν και αυτοί, του ορκίστηκαν εκ νέου. Διότι ήδη όταν ο αυτοκράτωρ ήταν στα τελευταία του και είχε αναγνωσθεί ενώπιον όλων η διαθήκη του, είχαν ορκιστεί όλοι ότι θα τηρήσουν επακριβώς τους όρους της. Έπειτα, μετά το θάνατό του, πάλι δίνουν τον ίδιο όρκο. Αφού για τρίτη φορά έδειξαν την πίστη τους με όρκους, έπεισαν τον πρωτοβεστιάριο να μείνει εντός του ναού μαζί με τον αδελφό του τον Ανδρόνικο, το μέγα δομειστικό, και το μεγαλύτερο αδελφό τους, τον πρωτοκυνηγό. Όταν όμως

Μουζάλωνες

είδαν τον όχλο με γυνά Ξίφη να προχωρεί εναντίον τους, τότε κατέφυγαν στο ιερό βήμα και, αγκαλιάζοντας την Αγία Τράπεζα, εκεί δολοφονήθηκαν με σπαθί. Ούτε μετά το θάνατό τους έδειξαν οίκτο οι δολοφόνοι, αλλά τους έκαναν κομμάτια, ή μάλλον κομματάκια, και μόνο όταν ο καθένας πήρε και από ένα μικρό τμήμα της σάρκας τους ικανοποίησαν τα φονικά τους ένστικτα.]

Σκουταριώτης, Θ., *Σύνοψις Χρονική, στο Σάθας, Κ. (επιμ.), Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7 (Αθήνα – Βενετία – Παρίσι 1894), 537, 5-10:*

«Επί δε από των εκκρίτων του βασιλέως Θεοδώρου ο πρωτοβεστιαρίτης ο Καριανίτης εσώζετο, ος και του πρωτοβεστιαρίου του Μουζάλωνος και των αυταδέλφων αυτού τους φόνους ειργάσατο (εκείνος γαρ την Ρωμαϊκήν στρατιάν επεκράτει τότε), τούτον ίνα μη τι νεωτερίση, ο βασιλεύς Μιχαήλ έθετο εν ειρκτή».

[Επειδή δε από τους αξιωματούχους του αυτοκράτορα Θεοδώρου είχε διασωθεί ο πρωτοβεστιαρίτης Καριανίτης, ο οποίος και είχε οργανώσει τη δολοφονία του πρωτοβεστιαρίου Μουζάλωνος και των αδελφών του (διότι εκείνος διοικούσε τότε το βυζαντινό στρατό), αυτόν ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ, για να μην επιχειρήσει πραξικόπημα, τον έκλεισε στη φυλακή.]

Παχυμέρης, Γ., *Συγγραφικαί Ιστορίαι, στο Failler, A. (επιμ.), Georges Pachymères, Relations historiques (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 41, 6-15:*

«Αλλ' επειδή θερμός ην εκείνος προς πάντα, έτι δε και την του καταφρονείσθαι δόξαν –η γαρ νόσος επειπεσεούσα και μάλλον τρύχουσα έπειθε δεινά υπιδέσθαι–, παραλύει μεν του αξιώματος εις πρωτοβεστιαρίου τεταγμένον τιμήν τον Ραούλ Αλέξιον, αντεισάγει δ' εις ταύτην τον εξ Ατραμυτίου Γεώργιον τον Μουζάλωνα, συνοικίσας αυτώ και την εκ Καντακουζηνών Θεοδώραν, του Παλαιολόγου ούσαν αδελφιδήν, τον δε μετ' εκείνον Ανδρόνικον μέγαν δομέστικον καθιστά, την του Ραούλ θυγατέρα οι συναρμόσας, τον δε γε τρίτον των αδελφών προβάλλεται πρωθιερακάριον, άνδρας ουκ ευγενείας μεν μετέχοντας το παράπαν, εις παιδοπούλους δε αυθεντοπουλευμένω τεταγμένους αυτώ».

[Αλλά επειδή εκείνος [ο Θεόδωρος Β'] ήταν υπερβολικός στα πάντα και, επίσης, φαινόταν να καταφρονεί τα πάντα (διότι η ασθένεια που τον είχε καταλάβει τον βασάνιζε και τον έκανε να μην υπολογίζει κινδύνους), απολύει από το αξίωμα του πρωτοβεστιαρίου τον Αλέξιο Ραούλ και τον αντικαθιστά με το Γεώργιο Μουζάλωνα από το Αδραμύττιο, στον οποίο επίσης έδωσε ως σύζυγο τη Θεοδώρα Καντακουζηνή, ανιψιά του Παλαιολόγου. Τον άλλο αδελφό, τον Ανδρόνικο Μουζάλωνα, τον διόρισε μέγα δομέστικο, δίνοντάς του ως σύζυγο την κόρη του Ραούλ, ενώ τον τρίτο από τους αδελφούς Μουζάλωνες τον έκανε πρωθιερακάριο. Οι άνδρες αυτοί δεν ήταν καθόλου ευγενικής καταγωγής, αλλά είχαν προσκολληθεί σε αυτόν από παιδιά, από την εποχή που ήταν διάδοχος του θρόνου.]

Παχυμέρης, Γ., *Συγγραφικαί Ιστορίαι, στο Failler, A. (επιμ.), Georges Pachymères, Relations historiques (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 63, 14 - 65, 21:*

«Τότε δε θανόντος εκείνου, επεί και ο πρωτοβεστιαρίτης Μουζάλων την επιτροπήν του αφήλικος βασιλέως έχειν ηγγέλλετο παρά του πατρός τε και βασιλέως, τον μοναχόν υπελθόντος, τω μεν μειρακίσκω εκείνω άνακτι Ιωάννη, ουχ οίω τ' όντι διά την ηλικίαν το ασφαλές περιποιείν εαυτώ, προνοίας έδει πάντως του μη τι παθείν απροόπτως, πολλών όντων των επιβουλευόντων, καν τι μικρόν κινηθείη, ευθύς δρασειόντων τα μέγιστα. Διό και τω κατά τον Έρμον της Μαγνησίας φρουρίω εκείνον φέροντες εγκατέστησαν, συχνούς τους οπτήρας επί βασιλικαίς υπηρεσίαις τάξαντες. Οι δε μεγιστάνες, οι μεν εν ταις τιμαίς έτι μένοντες, οι δε και των όπη ποτέ γης ακηδέες έμενον εξ οργής γωνιών εξαλμενοι, των μεν πραγμάτων ελευθέρως είχαν, της δε γλώσσης ούπω θαρρούντες –οι γαρ Μουζάλωνες εφειστήκεισαν–, εβυσοδόμειον τας οργάς, και πάντες προσεποιούντο προς εκείνους το ευπειθές, ως υπό βασιλεί δηθεν τελούντες των μειρακίσκω, ει και οδάξ οι παθόντες παρά του πατρός, φαγόντος τους της οργής όμφακας και κόνδνυ πικρίας εκείνους ποτίσαντος, αιμωδιάν ωρέγοντο τον υιόν· πλην και ούτως έχοντες δυσμενείας, οι μεν τω επιτροπευομένω και νέω, οι δε τοις εφεστηκόσι, παθόντες μεν τι και εξ εκείνων το πριν, ου μην δ' αλλ' ουδ' η Νέμεσις ηρμεμίν εία, ούτω παρά το εικός τιμηθέντων, μη δυσμεναίοντας κακουργείν, τω προς εκείνους τέως φόβω συγκατεκλίνοντο. Τότε δ' ο πρώτος των Μουζαλώνων, ος και τω του πρωτοβεστιαρίου τετίμητο αξιώματι, ορών τον φθόνον πολύν και δεινόν υφέρποντα και ως βασιλειάν παρά πολλών υποπτεύοιτο, καντεύθεν τον μέγαν κίνδυνον υφορώμενος, έγνω, συνετός ων, πείρα το στρατεύμα δοκιμάσαι, άμα δε και τους μεγιστάνας γνωρίσαι όπως έχοιεν εκείνω της διαθέσεως, πολλά πρότερον υποταγής και δουλείας σύμβολα προς τον αφήλικα δεσπότην σπουδάζων, οις λέγοι και πράττοι, ενδεικνυσθαι. Τότε τοίνυν συγκαλεσάμενος όσον ην το της γερουσίας και όσον του βασιλείου γένους, όσον τε των αρχόντων και όσον της στρατιωτικής τάξεως, παρόντων εκείσε και των

Μουζάλωνες

του προπάππου του βασιλέως Λάσκαρι αυταδέλφων, ος δη και ούτος το πάλαι βασιλείας διέπρεπεν διαδήματι και τα της Ρωμαϊδος πράγματα συγχυθέντα ως είχαν ανεκαλείτο, ουδέ των τυφλών εκείθεν απόντων –ο Στρατηγόπουλος δ' ούτοι ήσαν και ο Φιλής-, και παντός άλλου μεγιστάνος συμπληρούντος τον σύλλογον, εφ' υψηλού στας, ως αν άμα οι τε πρώτοι ακούοιεν και οι ύστατοι, έλεγε τάδε».

[Τότε, μετά το θάνατό του [του αυτοκράτορα Θεοδώρου], επειδή και ο πρωτοβεστιάριος Μουζάλων είχε αναλάβει την κηδεμονία του ανήλικου αυτοκράτορα, όπως είχε ανακοινωθεί από τον πατέρα του και αυτοκράτορα, ο οποίος είχε γίνει μοναχός, καθώς το παιδάκι εκείνο, ο αυτοκράτωρ Ιωάννης, δεν ήταν σε θέση, εξαιτίας της ηλικίας του, να φροντίσει το ίδιο για την ασφάλειά του, έπρεπε να ληφθούν μέτρα για να μην πάθει κάτι ξαφνικά, διότι πολλοί ήταν αυτοί που τον επιβουλεύονταν και, αν συνέβαινε και το παραμικρό, ήταν έτοιμοι να κάνουν τα πάντα. Γι' αυτό και τον έφεραν και τον εγκατέστησαν στο φρούριο του Έριμου της Μαγνησίας, τοποθετώντας πολλούς φρουρούς γύρω από τον αυτοκράτορα. Οι αριστοκράτες πάλι, όσοι διατηρούσαν ακόμη τα αξιώματά τους και όσοι είχαν αποσυρθεί στα κτήματά τους και απείχαν των κοινών εξαιτίας της οργής, ασχολούντα ελεύθερα με την υπόθεση, αλλά δε μιλούσαν ακόμη άφοβα (διότι οι αδελφοί Μουζάλωνες είχαν την εξουσία). Έτσι έκρυβαν την οργή τους και όλοι προσποιούνταν ότι πειθαρχούν στους Μουζάλωνες και ότι δήθεν βρίσκονται στη διάθεση του μικρού αυτοκράτορα, αν και τα θύματα του πατέρα του, που είχε γευθεί τα σταφύλια της οργής και τους είχε ποτίσει πίκρες, ανυπομονούσαν να σκοτώσουν το γιο. Όμως, αν και εμφορούνταν από αισθήματα εχθρότητας, άλλοι εναντίον του νεαρού κηδεμονευόμενου άλλοι εναντίον των κρατούντων, καθώς και στο παρελθόν είχαν υποφέρει από αυτούς, και επιπλέον το αίσθημα της δικαιοσύνης δεν τους άφηνε να ησυχάσουν, βλέποντας να ανέρχονται σε τέτοια αξιώματα αυτοί που δεν έπαυαν να κάνουν κακό [οι Μουζάλωνες], παρά ταύτα συγκρατούνταν εξαιτίας του φόβου τους προς εκείνους. Τότε ο μεγαλύτερος από τους αδελφούς Μουζάλωνες, που είχε και το αξίωμα του πρωτοβεστιάριου, βλέποντας ότι ο φθόνος που υπέβροσκε ήταν μεγάλος και φοβερός και ότι πολλοί τον υποπεύονταν ότι έχει βλέψεις στη βασιλική εξουσία, συνειδητοποιώντας το μεγάλο κίνδυνο, καθώς ήταν άνδρας συνετός, θέλησε να δοκιμάσει το στράτευμα και ταυτοχρόνως να διαπιστώσει τη διάθεση που έχουν απέναντί του οι αριστοκράτες, λογαριάζοντας πρώτα να δείξει, με λόγια και με τις πράξεις, ότι υποτάσσεται στον ανήλικο αυτοκράτορα. Τότε λοιπόν συγκάλωσε τη Σύγκλητο, τα μέλη της βασιλικής δυναστείας, τους αξιωματούχους και τους διοικητές του στρατού. Παρόντες ήσαν εκεί και οι αδελφοί του Λάσκαρι, προπάππου του αυτοκράτορα, ο οποίος είχε και αυτός παλιά αναλάβει την αυτοκρατορική εξουσία και είχε προσπαθήσει να επαναφέρει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, η οποία είχε διαλυθεί. Δεν έλειπαν από τη σύνοδο και οι τυφλοί, δηλ. ο Στρατηγόπουλος και ο Φιλής. Παρόντες ήταν και πολλοί άλλοι ευγενείς. Ανεβαίνοντας λοιπόν ψηλά, για να μπορεί να ακούγεται από όλους, έλεγε τα εξής.]

Παχυμέρης, Γ., Συγγραφικαί Ιστορίαι, στο Failler, A. (επιμ.), Georges Pachymères, Relations historiques (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 77, 17 - 79, 10:

«Ταύτα του μεγάλου κοντοσταύλου διεξεληθόντος, οι εν τέλει πάντες, ως από μιας ώσπερ ορμής και προθέσεως, ως δήθεν μη πλέον έχοντες λέγειν, εμφανείς ήσαν συντιθεμένοι τοις ρηθείσι· μάλλον μεν ουν ώχθησάν τε και βαρυνόμενοι εώκεσαν παραχρήμα, ει άλλο τι παρά τα λεχθέντα λέγειν υπονόοιτό τις εκείσε παρών. Όθεν και προυλάμβανεν άλλος άλλον λέξων τα προς χάριν και δείξων ως το υπ' εκείνών τάττεσθαι του άρχειν αυτόν εκείνον περί πλείονος άγοι. Τα δ' ήσαν σκήψις και κόμπος άλλως, ως έδειξε. Τότε γουν του συλλόγου διαλυθέντος, τα πιστά λαβών εντεύθεν ο πρωτοβεστιάριός του, και εκόντων δήθεν των μεγιστάνων, βασιλέως και των πραγμάτων αυτόν και μόνον εκείνον είναι διαφερόντως τον φροντιστήν, αναλαβών την πάσαν δύναμιν, επί Μαγνησίας εχώρει. Και δη τας φυλακάς την μεν βασιλέως ανδράσι πιστοίς εγχειρίσας, την δε του βασιλικού ταμείου ετέροις ομοίως πιστοίς και αξίοις, από πολλών το εχέγγυον έχουσιν, ων δη ο λογοθέτης τότε των αγέλων ο Αγιοθεοδωρίτης εξηγείτο, αυτός επί ταις των κοινών διοικήσεσι μετά των λοιπών εσπουδαιοτριβεί. Συνεπάττοντο τοίνυν προστάγματα πανταχού πόλεων της Ρωμαίων γης αποσταλησόμενα, και κατ' άλλας μεν χρείας ετέρας, το δε πλείστον και μέγιστον κατά τε δήλωσιν του θανάτου του βασιλέως, άμα δε και της του νέου βασιλέως αναρρήσεως, και του εις εκείνον προστίθεσθαι χάριν συνθήκαις όρκων κατά το σύνθηες. Και εξετίθεντο μεν τα προσταττόμενα παμπληθεί, τας δε δι' ερυθρών βασιλικάς υποσημάνσεις, επει ουκ ην τον νέον βασιλέα χείρα κινείν και υποσημαίνεσθαι, τω δηλωθέντι λογοθέτη των αγέλων ποιείν ενεδίδοσαν. Ο μεν ουν πρωτοβεστιάριος προς ταις περι των όλων φροντίσιν ην και ασχόλως είχεν, ελευθέρω χρώμενος, ως μηδέν υπειδόμενος, τω φρονήματι εφ' οις έπραττεν».

[Αφού είπε αυτά ο μέγας κοντοσταύλος, όλοι οι αξιωματούχοι, σαν ένας άνθρωπος, επειδή δεν είχαν δήθεν τίποτε άλλο να προσθέσουν, φάνηκαν να συμφωνούν με τα λόγια του και όχι μόνο, φαίνονταν να δυνανασχετούν και να αντιδρούν αν κάποιος άλλος από τους παρισταμένους φαινόταν να λέει πράγματα διαφορετικά από όσα είχαν ακουστεί. Έτσι, όλοι βιάζονταν να πουν ευχάριστα λόγια και να δείξουν ότι θεωρούσαν καλύτερο να τους διοικεί ο Μουζάλων. Τα λόγια αυτά ήταν υποκρισία και

Μουζάλωνες

παραπλάνηση, όπως αποδείχθηκε. Τότε λοιπόν λύθηκε η συνεδρίαση και, αφού ο Μουζάλων έλαβε βεβαιώσεις για την πίστη όλων και ότι δήθεν συμφωνούν οι ευγενείς να είναι αυτός ο μοναδικός διαχειριστής του αυτοκράτορα και των κρατικών υποθέσεων, ανέλαβε την πλήρη εξουσία και αναχώρησε για τη Μαγνησία. Αφού ανέθεσε την προστασία του αυτοκράτορα σε άνδρες πιστούς και τη φύλαξη του αυτοκρατορικού ταμείου σε άλλους, το ίδιο πιστούς και άξιους, επικεφαλής των οποίων ήταν ο τότε λογοθέτης των αγελών, ο Αγιοθεοδώριτης, ο ίδιος αφοσιώθηκε με σοβαρότητα στη διαχείριση των κρατικών υποθέσεων, από κοινού με τους άλλους. Συντάχθηκαν επιστολές προς αποστολή σε όλες τις πόλεις της βυζαντινής επικράτειας, οι οποίες ασχολούνταν και με άλλες ανάγκες, αλλά κυρίως ανέφεραν το θάνατο του αυτοκράτορα και την ανάρρηση στο θρόνο του νέου αυτοκράτορα και ότι έπρεπε όλοι να δώσουν όρκο πίστωσης, όπως συνηθίζεται. Τα μεν προστάγματα έτσι εξετίθεντο και, επειδή ο νέος αυτοκράτωρ δεν μπορούσε να υπογράψει, επιτράπηκε στον προαναφερθέντα λογοθέτη των αγελών να βάλει ο ίδιος την αυτοκρατορική υπογραφή με κόκκινη μελάνη. Ο πρωτοβεστιάριος λοιπόν ασχολείται με αυτές τις φροντίδες και δεν είχε φόβο, καθώς δε γνώριζε τίποτα, αποφασίζοντας ελεύθερα για τις πράξεις του.]

Παχυμέρης, Γ., Συγγραφικαί Ιστορίαι, στο Failler, A. (επιμ.), Georges Pachymères, Relations historiques (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 79, 5-81, 3:

«Ἦν δε ἀρα οὐ πρὸς ἐκεῖνον φθόνος οἰδαίων βαρὺς καὶ δεινὸς υφείρπεν ἐκείνω, μὴ τὸ σύνολον ἐπαῖοντι. Καὶ ἡ σκῆψις τῶν ἀπορρητῶν κατ' ἐκεῖνον τοῖς ὀργιζομένοις ὡς πιθανή· ἐδόκουν γὰρ καὶ ὑπὲρ βασιλέων ζηλοῦν, τοῦ μὲν ὅτι μαγανείαις ταῖς παρ' ἐκείνων συσκευασθείσας νοσοῖη καὶ ὡς κακῶς ἀπαλλάξειε πρόωρος, τοῦ δε ὅτι βασιλείᾳ καὶ υφαρπάξειν τὴν ἀρχὴν μελετᾷ καὶ μείζον ἢ καθ' αὐτὸν φρονεῖ, περιφρονῶν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν βασιλείαν εὐπροσώπως υποποιούμενος. Τοῖς δε τῶν ξενικῶν Ἰταλοῖς, οὓς δὴ καὶ ὑπὸ χεῖρα εἶχεν ὁ μέγας κοντοσταύλος, καὶ ἄλλα ἰδί' ἄττα ἦσαν τῆς κατ' ἐκεῖνον ὀρμῆς αἰτιάματα, ὡς παρὰ Μουζαλῶνων, καὶ μᾶλλον ἐνὸς τοῦ πρώτου, στεροῖντο, ζώντος βασιλέως, τῶν εἰς ῥόγας αὐτοῖς ἀποτεταγμένων, ὡς καταφρονοῖντο ἐφ' οἷς ἐδικαίουν εαυτοὺς τετιμηθῆναι, ὡς τῆς πρὸς τὸν βασιλέα ἀποκλείοντο παρρησίας εἰσηγήσει ταῖς ἐκείνου, ὡς ἀτιμοῖντο, τοῦ πρωτοβεστιάριου προστάσσοντος. Τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις τὸ ξανθὸν τε καὶ ἀριμάνιον γένος ἐρεθιζόμενοι ἔτοιμοι ἦσαν κατασφάττειν ἐκείνους, εἰ μόνον τῆς παρορμῆς. Αἰτίαν δ' ἔσχεν εἰς τούτο, ὡς ὁ τῶν πολλῶν λόγος ἔχει, ὁ τούτων τῆς φάλαγγος ἐξηγούμενος, ὅς καὶ πάλαι μὲν ὀρμημένους αὐτούς, τότε δ' ἐξαφθέντας πλέον, ἀνεθέντας τοῦ φόβου καὶ δρασεῖοντας τὰ ἀνήκεστα ἐξ ἐτοίμου, ἠρέθισε τὸν φόνον ἐπιτολμήσαι, καιρὸν ἔχοντας. Καὶ ὁ λόγος ἐκ τῶν υστέρων φέρει τὸ πιθανόν· οὐδὲ γὰρ ἀν ἐτόλμων, εἰ μὴ τινὰς προβιβάσεις εἶχον, ἀλλοεθνεῖς ὄντες καὶ τὸ πλέον ἐπήλυδες. Καὶ εἰ οὕτως εἶχον καὶ μόνως θαρροῖν, ἀνάγκη παντός μᾶλλον τὸν ἄγοντα ὑποπτέυσθαι».

[Ὁ ἐναντίον τοῦ φθόνος μεγάλων ἐπικίνδυνα καὶ σιγὰ σιγὰ τὸν πλησίαζε, ἐνῶ ἐκεῖνος δε γνώριζε ἀπολύτως τίποτα. Ἡ πρόφασις γιὰ τὴν κρυφὴ ἐναντίον τοῦ ὀργῆ ἦταν ἀληθοφανὴς στα μάτια ὅσων ἔτρεφαν ὀργὴ ἐναντίον τοῦ, διότι ἔδιναν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπαῖναν τὸ μέρος τῶν αυτοκρατόρων, ἀπὸ τῆς μίας ἐπειδὴ με μαγικὰ φίλτρα ποὺ παρασκεύασαν οἱ ἴδιοι [οἱ Μουζάλωνες] ἀρρώστησε ὁ αυτοκράτωρ καὶ ἔθανε πρὶν τὴν ὥρα τοῦ, ἀπὸ τῆς ἄλλης ὅτι θέλει νὰ γίνῃ αυτοκράτωρ καὶ μηχανεύεται τρόπους νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσία καὶ ὅτι ἔχει γιὰ τὸν εαυτό του μεγαλύτερη ἰδέα ἀπ' ὅσο του ἐπιτρέπει ἡ κοινωνικὴ του θέση, περιφρονῶντας τὸν αυτοκράτορα καὶ ἀσκώντας τὴ βασιλικὴ ἐξουσία κατὰ βούληση. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Λατίνους μισθοφόρους, τοὺς οἰκοῦσε ὁ μέγας κοντοσταύλος, υπήρχαν καὶ ἰδιαιτέροι λόγοι ποὺ ἐξηγούσαν τὴν ὀργὴ ἐναντίον τῶν Μουζαλῶνων. Ἐξαιτίας τῶν ἀδελφῶν, κυρίως τοῦ μεγαλύτερου, εἶχαν στερηθεῖ, ἐνῶ ζούσε ἀκόμη ὁ αυτοκράτωρ, τοὺς μισθοὺς ποὺ τοὺς ἀναλογούσαν, ἀντιμετωπιζόνταν με περιφρόνηση, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀπαιτούσαν νὰ τιμούνται, με εἰσηγήσει ἐκείνου [τοῦ Μουζάλωνος] δὲν μπορούσαν νὰ ζητοῦν ἀκρόαση ἀπὸ τὸν αυτοκράτορα, ἐνῶ δὲν τοὺς ἀποδίδονταν τιμές, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ πρωτοβεστιάριου. Με αὐτὰ καὶ με ἄλλα οἱ ἄνδρες τοῦ ξανθοῦ ἐκείνου καὶ πολεμοχαροὺς ἔθνους ἐρεθίζονταν καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ κατασφάξουν τοὺς Μουζάλωνες, ἀν κάποιος τοὺς ἔδινε καὶ τὴν παραμικρὴ ὠθηση. Τὴν εὐθύνη γι' αὐτὸ τὴν ἔχει, ὅπως λένε οἱ περισσότεροι, ὁ διοικητὴς τῆς μονάδας, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐσπρωξε νὰ τολμήσουν τὸ φόνον ὅταν παρουσιαστῇ ἡ ευκαιρία, διότι ἀπὸ παλιά εἶχαν τὴν ἐπιθυμία, τώρα ὁμῶς εἶχαν ἐξαφθεῖ τὰ πνεύματα, οἱ ἄνδρες εἶχαν ἀφήσει στὴν ἀκρὴ τὸ φόβο καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ διαπράξουν τὸ ἔγκλημα. Ἐκ τῶν υστέρων, ἡ ἀποψη αὐτὴ φαίνεται πιθανή, διότι, ἀν δὲν τοὺς παρακινούσε κάποιος, οὔτε καν θὰ τολμούσαν, ὄντας ἀλλοεθνεῖς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετανάστες. Ἀν με τέτοιο τρόπο ἀπέκτησαν τὸ θάρρος αὐτό, ὁ σημαντικότερος ὑπόπτος εἶναι ὁ διοικητὴς τοὺς.]

Παχυμέρης, Γ., Συγγραφικαί Ιστορίαι, στο Failler, A. (επιμ.), Georges Pachymères, Relations historiques (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 14, Paris 1984), 81, 5-89, 26:

«Τέως δ' οὖν ἡ ἐπὶ τῷ ἀποικομένῳ ἐννάτῃ κειμένῳ παρῆν, καὶ ἔδει τὴν μνήμην ἀγειν ἐκείνω κατὰ τὸ σῆνηθες. Ἀνέρχονται τοῖνυν εἰς τὴν τῶν Σωσάνδρων μονήν, ὅπου καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ βασιλέως ἐχόμενα τοῦ πατρὸς τέθαπτο, τῶν ἱερωμένων ὅσοι παρῆσαν

Μουζάλωνες

εκείσε· ανέρχονται δε και οι εν τέλει πάντες, χωρίς δ' εκείνων και των γυναικῶν αι προύχουσαι και ματρῶναι, και παν ὅσον ην υπηρετικόν τοις κρατούσι. Το μέντοι γε στρατιωτικόν, εκ προνοίας και μάλλον, κάτω περί τον βασιλέα εγκαταλέλειπτο. Ως γουν πανοικί και οι Μουζάλωνες ήσαν, ιδίαν παρά τους άλλους στοργήν προς τον θανόντα επιδεικνύμενοι, τότε το στρατιωτικόν, διαφερόντως δε το Ιταλικόν τε και ξενικόν, αρπάσαντες τον καιρόν, οι μεν αμύνεσθαι τους λυπήσαντας ορεγόμενοι, οι δ' εφηδόμενοι τοις, ει δυνηθείεν εκείνοι, τολμηθησομένοις –ταις γαρ καινοτομίαις αεί ποτε χαίρουσιν άνθρωποι, και ράόν τις, ιδών καινόν κακόν τελεσθέν, εφησθεΐη παθούσιν ή αγαθόν συνησθεΐη τοις απολαύσασιν–, συμμιγείς τω πλήθει γενόμενοι, φωνάς ηφίουν δεινάς κάτωθεν άνω και μη φαινομένω τω βασιλεί και επανεκάλουν κατά των δήθεν άπιστων, τους Μουζάλωνας αινιπτόμενοι, ζήλον υπέρ αυτού και του γένους ενδεικνυμένοις εοικότες θεομόν. Και ίνα μη φθάσειαν εκείνοι προ του παθείν δράσαντες, δεδιότες δήθεν, επέσπευδον την επ' εκείνους του βασιλέως εγχώρησιν και άμ' εδήλουν ως είπερ ο βασιλεύων εφήσει· ει δ' ουν, αλλ' εκείνοι και ούτως επιδραμούνται και καταπράζονται. Ταύτα λεγόντων άμα και θορυβούντων, οι την βασιλικήν φυλακήν επιτετραμμένοι, δηλωθέν κακείνοις το τόλμημα ή και παρά του το πρότερον ή μην άμα τω θορυβείν εκείνους, δείσαντες δήθεν, εξάγουσιν ευθύς το παιδίον κατά δυσωπίαν ελπιζομένην, ως εκείνους εμφανίειν ποιούντας εμφανή τον κρατούντα. Ως δε φανέντος του νέου, και μειζων ήρετο η φωνή και ατακτότερον εθορύβουν, χειρί κατανεύειν οι αμφ' εκείνον εκείνον διδάσκουσι· το δ' ην άμα κρούον και προς αμφότερα, ότι τε αναστέλλοι τον θόρυβον και ότι εκχωροΐη διδούς. Και τοις μεν περί τον νέον άρχοντα ικανόν εις απολογίαν εσύστερον προς τους άρχοντας η της χειρός κατάνευσις υπολέλοιπτο, ως δήθεν επισχείν οικονομούσι τον θόρυβον, τοις δε και λίαν αρκούν ενομιζέτο προς εκχώρησιν. Ευθύς ουν βοή ήρθη, ως εκχωρούντος του βασιλέως, και άμ' εχέοντο παμπληθεί, και ως τιμωρός της βασιλικής σωτηρίας συνέθεεν έκαστος, ως και προκινδυνεύσειν, ει δέοι· και αλληλους τω θορύβω παρακροτούντες, επί της μονής ηπειγόnton των Σωσάνδρων, τα έσχατα κακά τους, ως αυτοί έλεγον, δύσνους τω βασιλείω κράτει πραξιόντες. Εισί δ' οι και έμμενον μη συναπιόντες, προμηθέστερον ποιούντες ή τολμηρότερον και άμα, ει εκποδών γενομένους τους καθ' ων συνέθεον μάθοιεν, αυθαδέστερον δρασειόντας επί ταις σκηναίς προς το εκφορείν τα κειμήλια· μη γαρ είναι τον κωλύσοντα, ούτω των κεκτημένων απολωλότων. Ως γουν οι μεν συνάμα και τισι των εν τέλει, της υμνωδίας τελουμένης, εντός ειστήκεισαν του ναού, οι δε συνέθεον πανδημεί, θορυβούντες παρά το σύνηθες, και ήδη τοις εντός εμφανείς ήσαν ευθύ της μονής ίόντες, τινές των εκτός όντων υπηρετών, τον εκείνων υποτοπάσαντες θόρυβον, μη τί που και των απειρημένων δράσαιεν, σχεδόν αυτόνομοι όντες, άμα δε και τον νεωτερισμόν υποπτεύοντες, δηλούσι συν χωρώ τω προσώπω τοις ένδον. Οι δε σπουδή τοις κυρίοις το δηλωθέν απαγγέλουσι και ως επιζυγώσαι τας της μονής πύλας τοις ερχομένοις συμφέρει, μάλα θερμώνς εισηγούνται. Οι δ' ημέλουν ακούοντες –μηδέ γαρ έχειν συμβαλείν οπόθεν επί σφετέρω κακώ ίοιεν οι συνθέοντες–, έρχεσθαι δε κακείνους εις τας κοινάς εκείνας τελετάς υπελάμβανον. Ως δε και αύθις εξελθόντες εκείνοι πλησιασάντων και μάλλον το θορυβώδες και άτακτον υπενόουν, έτι μάλλον κατωρρώδουν και μετά σπουδής εισιγγέλλον τα γιγνόμενα, και επ' εκείνους άλλοι ταχυδρομούντες, και αύθις άλλοι· ουδέ γαρ ην όστις τότε βλέπων μη επί κακώ μεγίστω την εκείνων άφιξιν υπενόει. Όθεν και πολλοί μεν, περί εαυτοίς δεδιότες εκ των ου καλών εκείνων υποπιών, άλλος αλλαχού κατεδύοντο· οισ δ' έμελε των Μουζαλώνων πλέον των άλλων, προσιόντες και αύθις ατάκτω ήθει προσώπου, την εισβολήν των ανδρών υπειμίμησκον· και εφεκτέον το τάχος έλεγον προκαταλαβούσι την εκείνων ορμήν διά της των πυλών επιθέσεως, μήπως και φθάσωσιν εισελθόντες· μηδέ γαρ επί καλώ τινι τον τοσοούτον θόρυβον είναι, αλλ' εις τι λήξειν κακόν. Οι δε των φόβους λεγόντων ουκ ήσαν όλως· ήγε γαρ, οίμαι, τούτους το μόρσιμον, και το λεγόμενον αληθές, ως αφαιρείται τας φρένας ον απολέσαι μέλλει το θεΐον. Ου μην δε αλλ' ουδέ τοις παρούσι των μεγιστάνων έμελε το δρώμενον ακούουσιν, είτε κατά τινα πρόγνωσην των μελλόντων, είτε μην και αυτοίς ου μέλον, καν ό,τι και δράσειαν συναχθέντες. Αλλ' εν τοσοούτω τας εισόδους προκαταλαμβάνουσι και κρατούσι οι επιόντες, και άμ' εισχεομένων εντός πανοικί θόρυβοι ήσαν, και οισ έδρων τε ηπειλουν πρότερον ή τον ναόν εισελθείν δήλοι ήσαν φονώντες. Ην ουν τω πρωτοβεστιαρίω γραμματικός οικείος, Θεοφύλακτος τούνομα και εμός συγγενής, προσόμοιος τω κυρίω τα πάντα. Εξελθόντος γουν επί τω μαθείν εκείνου, σφάλλει τους επιόντας η ομοιότης, συναιρομένης και της αμπεχόνης, πενθίμου ούσης επ' ίσης και μικροίς και μεγάλοις διά τον του βασιλέως θάνατον, κακείνον υποτοπάσαντες τον ζητούμενον είναι, ευθύς αναιρούσι κοπίσι μυριάς· ου γαρ ην όστις και τεθηγκότι το έγχος ουκ έβαπτεν επ' εκείνω· ως δε εγώ τινος ήκουσα, και απερρόφουν εκ της δεινής μανίας του αίματος. Πλην αλλ' ευθύς ουκ ηγγούον σφαλέντες· το γαρ πέδιλον υποφανέν του ποδός, μέλαν ον, των δεδρακότων φανεράν άγνοιαν κατηγόρει. Και παραυτίκα μεθ' ότι πλείστης μανίας και ταραχής ξιφήρεις εμπίπτουσι τω ναώ, και παραχρήμα, φανέντων των φονώντων εκείνων, ο μεν ιερός ύμνος κατασιγάζεται, άλλων αλλαχού των ψαλλόντων σκεδαννυμένων και παραδουομένων γωνίαις και τόποις οισ ήλιπιζον σώζεσθαι. Οι δε Μουζάλωνες, ο μεν τοις αδύτοις προστρέχει και, την μυστικήν τράπεζαν υπελθών, εκειθεν εν επιπέδω οι την θύραν, ως και προσκολλάσθαι δοκεΐ ηνεωγμένην τω αντιθύρω, μηδενός εμποδών όντος· ο δ' εκείνων γαμβρός –και ούτος γαρ ώσπερ της ευπραγίας τοις συγγενέσι μετείχεν, ούτω και κοινωνός έμελλε γενέσθαι της δυσπραγίας–, αλλαχού περί που το των βασιλέων ηρώων ως είχε παραδουόμενος, λαθείν έσπευδεν· ο μέντοι γε πρωτοβεστιαρίος, εν τοις αδύτοις και αυτός εισελθών του ναού και προς τη κόγχη γενόμενος της προθέσεως, επί τι κιονώδες ιστάμενον υπανέρχεται και τω εκείσε σκοτώδει συν τοις αδύτοις θαρρεί. Αλλ' ουκ ην οιστισινούν εκείνων διαδράσαι τον κίνδυνον. Πλείστοι γαρ όντες οι εφορμώντες τους μεν άλλους εποίουν φεύγειν, περί τη σφετέρω ζωή δεδιότος εκάστου,

Μουζάλωνες

απενευόσθαι δε και τους εν τέλει συνέβαινε, μηδέν έχοντας πράττειν. Εκείνοι δε, εκ πολλού του προς το θαρρείν παριόντος, παράβακχόν τι και μανικόν εφαλλόμενοι, ακριβώς ηρεύνων, μηδέν των του ναού καταλιπόντες ανεξερευνήτων· όθεν και άλλος άλλον ευρών τε και κατασχών, απηνώς και ως αυτώ δοκούν διεχράτο. Ου μην δε οι άλλοι κατερραθύμουν, αλλ' εφ' ενί πολλοί τινες περιστάντες έβαλλον, έπληττον, ηκίζοντο και νεκρόν τον άθλιον, ως και εις πολλά τον ένα κατακεκόφθαι· ούτως ώπλιζεν αυτούς η κακία, και ο θυμός μεμηνότας θήρας εδεικνυ. Τον μέντοι γε πρωτοβεστιάριον, Κάρουλος τις, των αδύτων κατατολμήσας και τα πολλά διερευνησάμενος, επεί ουχ εύρισκεν, απειπών, έμελλεν υποστρέφειν, αλλ' η μοίρα ουδ' εκείνον εία του πάθους εκτός· την γαρ πρόθεσιν εισελθών και τήδε κακέισε περιβλεψάμενος, επί γόνασι συνιζάνοντα κάτωθεν είδε τον οίκτιστον και ιδών ορμά καθαιρείν απηνώς. Και ος δυσωπεί, το οικειόν αίμα πολλού τινος εξωνούμενος· ο δε ούτε προς το σχήμα της ικετείας απείδεν, ούτε μην υπεκλάσθη τοις επηγγελμένοις, αλλ' ευθύς κατασχών αναιρεί ξιφιδίω. Και δήλον γεγονός το πραχθέν, ουκ ην όστις απήν εκείθεν, αλλ' έκαστος επιστάς, ως είχεν ουτάζων και μεθ' ύβρεων, ήκιζε, και ες τοσοούτον μελειστί κατεδάσαντο, ώστε και τους ενταφιαστάς ύστερον, σάκκω τα μέλη καταθέντας, ούτως εκφορήσαι και τάφω δούναι. Επειδ' εις τέλος τοις ανημέροις εκεινούς επράχθη το τόλμημα, σός τρόπον θήξαντες τους οδόντας, ως μηδέ και τους εν τέλει καταπαδίσ εκεινων έχειν ίστασθαι και ελέγχειν ή μην ερωτάν τι παθόντες και τίνος ορμήσαντος τοιαύτα πράττειν, επί τας σκηνάς ευθύς ώρμων των φονευθέντων, και ω προστετύχει έκαστος, μεθ' ότι γενναίου του παραστήματος, ως ουδενός καινού γεγονότος, εξεφόρουν επεγγελώντες, και το επί γλώσσης έγκλημα συχνάκις λεγόμενον ην· “Οι εχθροί και δύσνοι τοις βασιλεύσιν, οι βασιλειώντες, οι παντί τρόπω, ει μη κεκώλυντο, οι τ' άρξαι, οι του στρατιωτικού αλιτήριοι, οι μαγγανείαις μεν τον πατέρα μεθ' υπουλότητος υπελθόντες, φυλακής δε δόξη και ασφαλείας τω υιώ εφεδρεύοντες, ως δεδώκασιν αξίας και ως έδει τας δίκας, ως εικότος διαπεπράχεται και ως ευνοϊκώς του λοιπού δουλεύσομεν τω δεσπότη, των εκείθεν απαλλαγέντες κακών”. Ταύτ' έλεγον, και λείαν Μυσών τακειώνν εποίουν, αμφοτέραις εξαντλούντες τον πλούτον εκ των σκηνών. Τούτων ουν ούτω τελεσθέντων, μηδενός οίου τε δοκούντος μαργώντι πλήθει και αναρχία εμποδών ίστασθαι, των μεν ταις αληθείαις δεδιότων, των δε και κατά προσποίησην –σημείον δε· και γαρ της του πρωτοβεστιαρίου συζύγου εκείσε παρούσης και δεινά ποιούσης τε και λεγούσης επί τοις τολμηθείσιν, εμβριθέστερον ο μέγας κοντοσταύλος και θεός αυτόθεν επείχεν, επιτάττων σιγάν φοβουμένη μη και αυτή πάθου, ει μη σιγώη, τα όμοια–, ως γουν συνεχέθησαν άπαντες και κύριοι και υπηρέται επ' ίσης είχον των φοβερών, εκάστου ζητούντος το σώζεσθαι, απαίρουσιν εντεύθεν ευθύς, εφ' ότι και παραγένοντο μη φροντίσαντες και συν ουδενί κόσμω φεύγοντες. Τω μεν βασιλεί ασφαλή πλέον ή πρότερον τα της φυλακής επιστώσι, μη τι και νεωτερισθή πλέον. Ούτω συγχυθέντων απάντων, έκαστος δε τα καθ' εαυτόν ως είχε κατησφαλιζετο».

[Τέλος, έφτασε η ένατη ημέρα από την κηδεία του νεκρού και έπρεπε να γίνει το μνημόσυνό του, όπως συνηθίζεται. Ανεβαίνουν λοιπόν στη μονή των Σωσάνδρων, όπου βρισκόταν ο τάφος του αυτοκράτορα, δίπλα στον τάφο του πατέρα του, όσοι ιερείς ήταν παρόντες. Ανεβαίνουν και όλοι οι κρατικοί αξιωματούχοι, μαζί και οι σύζυγοί τους και οι αρχόντισσες, καθώς και οι υπηρέτες όλων αυτών. Οι στρατιώτες, όμως, κατόπιν σχεδίου, αφήθηκαν κάτω μαζί με τον αυτοκράτορα. Όταν λοιπόν έφτασαν και οι Μουζάλωνες οικογενειακώς, δείχνοντας ξεχωριστή αγάπη για το νεκρό, τότε οι στρατιώτες, ιδίως οι Λατίνοι και οι άλλοι μισθοφόροι, βρίσκοντας ευκαιρία, άλλοι θέλοντας να εκδικηθούν αυτούς που τους έκαναν κακό, άλλοι χαρούμενοι για όσα επρόκειτο να αποτολμηθούν, αν πετύχαιναν (διότι πάντοτε οι άνθρωποι χαίρονται με τις αλλαγές και δύσκολα κάποιος θα δει να γίνεται κάποιο καινούριο κακό και θα λυπηθεί τα θύματα ή κάποιο καλό και δε θα συγχαρεί αυτούς που το απολαμβάνουν), αναμείχθηκαν με το πλήθος και άρχισαν από κάτω να βγάζουν φοβερές κραυγές απευθυνόμενοι προς τον αυτοκράτορα, που δε φαινόταν, κατηγορώντας τους δήθεν προδότες, εννοώντας τους αδελφούς Μουζάλωνες, και δείχνοντας φαινομενικά μεγάλο ζήλο για τον αυτοκράτορα και την οικογένειά του. Και για να μην προλάβουν εκείνοι να τους κάνουν κακό, πριν πάθουν κακό οι ίδιοι, δήθεν από φόβο, πίεζαν τον αυτοκράτορα να τους δώσει την άδεια και ταυτοχρόνως δήλωναν ότι, ακόμα και αν ο αυτοκράτωρ δεν τους έδινε την άδεια, αυτοί θα το έκαναν ούτως ή άλλως. Ενώ τα έλεγαν αυτά και θορυβούσαν, οι φρουροί του αυτοκράτορα, ενημερωμένοι για τη στάση του στρατού, είτε επειδή κάποιος τους είχε ενημερώσει από πριν είτε λόγω της αναταραχής των στρατιωτών, δήθεν από φόβο, βγάζουν αμέσως το παιδί, ελπίζοντας να προκαλέσουν ντροπή στους εξεγερμένους, ώστε να φανεί ότι εκείνοι εμφάνισαν τον ηγεμόνα. Όπως όμως εμφανίστηκε ο νεαρός και η οχλαγωγία δυνάμωσε, όσοι ήταν γύρω του τον συμβούλευσαν να κάνει νόημα με το χέρι του. Η κίνηση αυτή μπρούσε να ερμηνευτεί με δύο τρόπους: ή ότι καλούσε να πάψει ο θόρυβος ή ότι τους έδινε την άδεια. Αργότερα οι συνοδοί του νεαρού αυτοκράτορα, στην απολογία τους προς τους άρχοντες, δικαιολόγησαν την κίνηση αυτή δήθεν ως προσπάθεια να πάψει η αναστάτωση, ενώ στους άλλους φάνηκε αρκετό ότι τους δίνει την άδεια. Αμέσως λοιπόν όλοι ανεβόησαν ότι ο αυτοκράτωρ να επιτρέψει και το πλήθος ξεχύθηκε και ο καθένας έτρεχε να λάβει μέρος ως πρόμαχος της σωτηρίας του αυτοκράτορα και να κινδυνεύσει, αν χρειαστεί. Παρακινώντας θορυβωδώς ο ένας τον άλλο, όρμησαν στη μονή των Σωσάνδρων, θέλοντας να κάνουν το μέγιστο κακό σε αυτούς που, όπως έλεγαν, ήταν εχθροί της βασιλικής εξουσίας. Υπήρχαν και κάποιοι οι οποίοι δεν έλαβαν μέρος και έμειναν επιτόπου, σκεπτόμενοι πονηρά και όχι τολμηρά, περιμένοντας να μάθουν ότι οι Μουζάλωνες βγήκαν από τη μέση, για να ορμήσουν άφοβα στις σκηνές των νεκρών και να τις λεηλατήσουν, διότι κανείς δε θα τους εμπόδιζε, αφού οι νόμιμοι

Μουζάλωνες

κάτοχοι των τιμαλφών θα ήταν νεκροί. Καθώς λοιπόν οι μεν Μουζάλωνες, μαζί με κάποιους από τους άρχοντες, βρίσκονταν μέσα στο ναό και είχε αρχίσει η λειτουργία, οι δε στρατιώτες ορμούσαν όλοι μαζί, θορυβώντας περισσότερο από το συνηθισμένο, και ήδη είχε γίνει αντιληπτό από αυτούς που βρίσκονταν μέσα στη μονή ότι βαδίζουν εναντίον τους, κάποιοι από τους υπηρέτες που βρίσκονταν έξω υποψιάστηκαν από το θόρυβο ότι οι στρατιώτες θα κάνουν κάποιο κακό, βρισκόμενοι σχεδόν σε αναρχία, και υποπτεύθηκαν το πραξικόπημα. Αμέσως χλόμιασαν και ενημέρωσαν τους υπηρέτες που βρίσκονταν μέσα στο ναό, οι οποίοι βιαστικά ειδοποίησαν τους κυρίους τους και τους συμβούλευσαν με θέρμη να ασφαλισουν τις πύλες της μονής και να κλείσουν απ' έξω τους εισβολείς. Οι δε Μουζάλωνες τα άκουγαν με αδιαφορία (δεν μπορούσαν να καταλάβουν για ποιο λόγο θα ήθελαν να τους κάνουν κακό οι εισβολείς) και νόμιζαν ότι οι στρατιώτες προσέρχονταν και αυτοί για να παρακολουθήσουν το μνημόσυνο. Αφού οι υπηρέτες βγήκαν πάλι και, καθώς το πλήθος είχε πλησιάσει, διαπίστωσαν πλέον καθαρά το θόρυβο και την αταξία, φοβήθηκαν ακόμα περισσότερο και ειδοποίησαν βιαστικά τους κυρίους τους και μετά από εκείνους έτρεξαν άλλοι και κατόπιν πάλι άλλοι, διότι όλοι τότε, βλέποντας τα τεκταινόμενα, κατάλαβαν ότι θα συνέβαινε μεγάλο κακό. Τότε πολλοί μεν, που φοβήθηκαν για τους εαυτούς τους εξαιτίας των δυσμενών εκείνων υποψιών, κρύβονταν από δω κι από κει. Όσοι δε σκέφτονταν τους Μουζάλωνες περισσότερο από τους εαυτούς τους επέστρεψαν και πάλι με την ανησυχία ζωγραφισμένη στο πρόσωπο, προειδοποιώντας τους εκ νέου για την επίθεση των στρατιωτών και λέγοντας ότι πρέπει το ταχύτερο να προλάβουν να διαφύγουν από τις πύλες της μονής, πριν μπουν μέσα οι στρατιώτες, διότι τόσος θόρυβος δεν προμήνυε κάτι καλό, αλλά κάτι κακό επρόκειτο να συμβεί. Οι δε Μουζάλωνες δεν έδιναν καμία σημασία σε όσους τους προειδοποιούσαν. Τους οδηγούσε, όπως νομίζω, το πεπρωμένο και είναι αλήθεια ότι ο Κύριος μωραίνει όποιους θέλει να καταστρέψει. Αλλά ούτε και οι παρόντες αριστοκράτες που άκουγαν ενδιαφέρονταν για τα γεγονότα, είτε επειδή γνώριζαν ότι επρόκειτο να συμβεί είτε επειδή αδιαφορούσαν για τα όσα επρόκειτο να πράξουν οι συγκεντρωμένοι. Στο μεταξύ, όμως, οι στρατιώτες προλαβαίνουν και πιάνουν τις εισόδους και, ενώ ορμούσαν μέσα στο ναό, ακούγονταν φωνές πανικού και ήταν πλέον φανερό ότι θα έκαναν πράξη όσα απειλούσαν ότι θα έκαναν πριν μπουν στο ναό και ότι είχαν έλθει για φόνο. Υπήρχε λοιπόν ένας ιδιαίτερος γραμματέας του πρωτοβεστιάριου, ονόματι Θεοφύλακτος, συγγενής μου, ο οποίος είχε καταπληκτική ομοιότητα με τον κύριό του. Όταν λοιπόν εκείνος βγήκε για να δει τι συμβαίνει, η ομοιότητα παραπλάνησε τους ταραχοποιούς (σε αυτό βοήθησε και το πανωφόρι, που ήταν πένθιμο, αφού όλοι, και μικροί και μεγάλοι, φορούσαν πένθιμα ρούχα, εξαιτίας του θανάτου του αυτοκράτορα), οι οποίοι, νομίζοντας ότι εκείνος ήταν αυτός που αναζητούσαν, αμέσως τον σκότωσαν με χίλιες λεπίδες. Δεν υπήρξε κανένας που να μην του κάρφωσε τη λόγχη, αν και ήταν ήδη νεκρός, και μάλιστα, όπως εγώ άκουσα από κάποιον, από τη φοβερή μανία τους ρουφούσαν το αίμα του. Όμως, αμέσως κατάλαβαν ότι έκαναν λάθος, διότι φάνηκαν τα υποδήματά του, τα οποία ήταν μαύρα και αποδείκνυαν ξεκάθαρα ότι οι δολοφόνοι είχαν κάνει λάθος. Και τη στιγμή εκείνη με μεγάλη μανία και θόρυβο όρμησαν στο ναό με τα σπαθιά στα χέρια και, με το που εμφανίστηκαν οι δολοφόνοι εκείνοι, αμέσως έπαψε η ψαλμωδία και οι μετέχοντες στη λειτουργία σκορπίστηκαν από δω κι από κει και κρύφτηκαν σε σκοτεινές γωνίες και μέρη όπου ήλπιζαν ότι θα σωθούν. Όσο για τους αδελφούς Μουζάλωνες, ο μεν ένας τρέχει στα άδυτα του ναού και, κρυπτόμενος κάτω από την Αγία Τράπεζα, πίστευε ότι εκεί θα σωζόταν, ο δε άλλος στριμώχθηκε πίσω από την πύλη του ναού και την κρατούσε προς το μέρος του όσο μπορούσε γερά, για να κολλήσει πίσω της και να φαίνεται ότι η πύλη είναι ανοιχτή και ακουμπάει στον τοίχο πίσω της χωρίς να την εμποδίζει κανένας. Ο δε γαμπρός τους (διότι και αυτός, όπως ακριβώς είχε ωφεληθεί από την ακμή των συγγενών του, έτσι τώρα επρόκειτο να μοιραστεί τα κακοπαθήματά τους) έσπευσε να κρυφτεί κάπου αλλού, πίσω από τους βασιλικούς τάφους. Ο δε πρωτοβεστιάριος εισήλθε και αυτός στα άδυτα του ναού και, φτάνοντας στην κόγχη της προθέσεως, κρύβεται πίσω από έναν κίονα και απέθεσε τις ελπίδες του σε αυτό και στο σκοτάδι των αδύτων του ναού. Αλλά δεν υπήρχε καμία περίπτωση να διαφύγουν εκείνοι τον κίνδυνο, διότι οι διώκτες τους ήταν πάρα πολλοί. Αφού ανάγκασαν τους υπόλοιπους να φύγουν, φοβούμενος ο καθένας για τη ζωή του, και οι άρχοντες είχαν μείνει άφωνοι, χωρίς να μπορούν να κάνουν κάτι, εκείνοι [οι στρατιώτες], έχοντας λάβει υπέρμετρο θάρρος, πηδώντας σαν τρελοί, ερευνούσαν σχολαστικά, μην αφήνοντας κανένα μέρος του ναού ανεξερεύνητο. Έτσι, κάποιος ανακάλυπτε κάποιον και τον συνελάμβανε, σκοτώνοντάς τον χωρίς οίκτο και όπως ήθελε. Ούτε όμως και οι υπόλοιποι αδιαφορούσαν, αλλά μαζεύονταν γύρω από έναν πολλοί και τον χτυπούσαν, τον κάρφωναν, τον βασάνιζαν ακόμα και νεκρό, ώστε το κάθε θύμα να διαμελιστεί σε πολλά κομμάτια. Έτσι τους όπλιζε η κακία και ο θυμός τους είχε κάνει ανήμερα θηρία. Τον μεν πρωτοβεστιάριο κάποιος Κάρολος, έχοντας εισβάλει στο ιερό βήμα και ψάχνοντας παντού, επειδή δεν τον έβρισκε, απογοητεύτηκε και ήταν έτοιμος να φύγει. Αλλά η μοίρα δε θα άφηνε ούτε εκείνον [το Μουζάλωνα] έξω από τη συμφορά, διότι μπαίνοντας [ο Κάρολος] στην πρόθεση και κοιτώντας από δω κι από κει, είδε τον ταλαίπωρο να έχει μαζευτεί γονατισμένος κάτω και, βλέποντάς τον, όρμησε με μανία να τον σκοτώσει. Ο Μουζάλων έντρομος προσπάθησε να δωροδοκήσει το δολοφόνο, αλλά εκείνος ούτε για τις ικεσίες ενδιαφέρθηκε ούτε δελεάστηκε από την προσφορά, αλλά αμέσως τον έπιασε και τον σκότωσε με μικρό σπαθί. Μόλις ανακοίνωσε στους άλλους τι είχε κάνει, όλοι έτρεξαν εκεί και με ύβρεις τον βασάνισαν και τον κατέκοψαν σε τόσο πολλά κομμάτια, που αργότερα οι νεκροθάφτες χρειάστηκε να μαζέψουν τα κομμάτια σε ένα σακί για να τα θάψουν. Όταν τα ανήμερα εκείνα θηρία ολοκλήρωσαν το έργο που τόλμησαν να διαπράξουν, τρίζοντας τα δόντια τους σαν αγριογούρουνα, ώστε και οι άρχοντες να μην τους εμποδίσουν και να τους ελέγξουν ή να μη ρωτήσουν τι

Μουζάλωνες

έπαθαν εκείνοι ή ποιος τους οδήγησε να διαπράξουν όσα έκαναν, αμέσως όρμησαν στις σκηνές των δολοφονημένων και λεηλάτησαν ό,τι έβρισκε ο καθένας, με γενναίο παράστημα, σαν να μη συνέβαινε το παραμικρό, γελώντας και λέγοντας για το έγκλημα που είχαν διαπράξει: “Αφού τιμωρήθηκαν όπως τους άξιζε οι εχθροί του αυτοκράτορα, που συνωμοτούσαν εναντίον του, που ήθελαν να βασιλεύσουν στη θέση του, αυτοί που ήταν ικανοί να εξουσιάζουν για πάντα, αν δεν εμποδίζονταν, οι διώκτες των στρατιωτών, αυτοί που με μαγεία σκότωσαν ύπουλα τον πατέρα και δήθεν για λόγους ασφαλείας φυλάκισαν το γιο, αφού όλα τελείωσαν καλά, από τώρα και στο εξής θα είμαστε πιστοί δούλοι του αυτοκράτορα, έχοντας απαλλαγεί από τους κακούς αυτούς”. Αυτά έλεγαν και λεηλατούσαν με αγριότητα την περιουσία εκείνων, αρπάζοντας τον πλούτο από τις σκηνές και με τα δύο χέρια. Αφού έγιναν όλα αυτά, χωρίς κανείς να φαίνεται ικανός να σταθεί εμπόδιο στο μανιασμένο όχλο και την αναρχία, άλλοι επειδή πραγματικά φοβόνταν άλλοι υποκρίνονταν (απόδειξη τούτου είναι το γεγονός ότι, όταν η σύζυγος του πρωτοβεστιαρίου, η οποία ήταν παρούσα εκεί, άρχισε να διαμαρτύρεται και να σχολιάζει τα γεγονότα, ο μέγας κοντοσταύλος, που ήταν θεός της, τη σταμάτησε με έντονο ύφος και τη διέταξε να σωπάσει, με το φόβο ότι, αν δεν σιωπήσει, θα πάθαινε τα ίδια), το πλήθος των αρχόντων και των υπηρετών διαλύθηκε, φοβούμενοι όλοι εξίσου, και αμέσως σκορπίζουν, αδιαφορώντας για το σκοπό για τον οποίο είχαν έλθει και φεύγοντας ατάκτως. Εν τω μεταξύ, η φρουρά του αυτοκράτορα ενισχύθηκε, μήπως γίνει καμία επιπλέον απόπειρα. Αφού διαλύθηκε η συγκέντρωση, ο καθένας φρόντιζε για την προσωπική του ασφάλεια.]

Γρηγοράς, Ν., Ρωμαϊκή Ιστορία, στο Bekker, I. (επιμ.), Nicephori Gregorae Historia Byzantina (Bonn 1855), 62, 3-22:

«Εμέ δε μικρού το της ιστορίας παρέδραμε καιριώτατον. ανήρ γάρ τις Μουζάλων επίκλην, Γεώργιος όνομα, γένους ων ου λαμπρού, διά δε μόνην επιτηδειότητα γνώσεως και ηθών αστείότητα ες την αυτοκρατορικήν παρειδύς οικίαν εξέτι παιδός, ίν' είη δήπουθεν τω βασιλεί Θεόδωρω και αυτός συν άλλοις πολλοίς συμπαίστωρ ηλικιώτης, οπότε κακείνος την του παιδός παρήλλαττεν ηλικίαν, τσοούτον αρμόττοντα διέθηκε τάχιστα προς τα του νέου βασιλέως τα εαυτού ήθη, ώστ' αυτός ην εκείνω μόνος τα πάντα, προσφυώς και κατά γνώμην και λέγων και πράττων· και τω χρόνω προβαίνοντες συνήξανον αεί και την τοιαύτην διάθεσιν και στοργήν, ώστε και την των αυτοκρατόρων περιζωσαμένω αρχήν πάντ' ην αύθις εκείνος αυτώ, άριστος γνώμων των όσα βουλομένη τη βασιλική διανοία υπήρχε, διοικητής δεξιός των εκτός, μυστηρίων πιστός κοινωνός των εντός. δι' αδη και ες το των πρωτοβεστιαρίου τάχιστα ανήχθη αξίωμα και γυναικί συνέζευκται η των καθ' αίμα προσηκουσών υπήρχε τω βασιλεί. Τούτον επίτροπον θνήσκων ο βασιλεύς των βασιλικών αφήκε πραγμάτων άμα τω πατριάρχη Αρσενίω, μέχρις αν ες την ανήκουσαν ηλικίαν ο του βασιλέως φθάση παις Ιωάννης».

[Παραλίγο να μου διαφύγει το σημαντικότερο κομμάτι της ιστορίας. Ένας άνδρας, ονόματι Γεώργιος Μουζάλων, καταγόταν από ταπεινή οικογένεια και είχε διεισδύσει στον αυτοκρατορικό οίκο από παιδί μόνο και μόνο χάρη στην επιτηδειότητά του και τον εύθυμο χαρακτήρα του, για να συντροφεύει, μαζί με άλλους συνομηλικούς του, στα παιχνίδια τον αυτοκράτορα Θεόδωρο, όταν βρισκόταν κι εκείνος στην παιδική ηλικία. Αυτός γρήγορα προσάρμοσε τόσο καλά το χαρακτήρα του στις συνήθειες του νέου αυτοκράτορα, ώστε ήταν γι' αυτόν από μόνος του τα πάντα, συμβαδίζοντας και στα λόγια και στις πράξεις. Με την πάροδο του χρόνου, η φιλική διάθεση και η στοργή του ενός για τον άλλο αύξανε, ώστε, όταν [ο Θεόδωρος] ανέλαβε την αυτοκρατορική εξουσία, ήταν και πάλι τα πάντα γι' αυτόν, άριστος γνώστης όλων όσα σκεφτόταν ο αυτοκράτωρ, επιδέξιος διαχειριστής των εξωτερικών υποθέσεων, πιστός συμμετοχος στα μυστικά των εσωτερικών υποθέσεων. Για τους λόγους αυτούς, σύντομα προήχθη στο αξίωμα του πρωτοβεστιαρίου και νυμφεύθηκε μία εξ αίματος συγγενή του αυτοκράτορα. Πεθαίνοντας ο αυτοκράτωρ, τον άφησε επίτροπο της αντιβασιλείας, μαζί με τον Πατριάρχη Αρσένιο, έως ότου ενηλικιωθεί ο Ιωάννης, ο γιος του αυτοκράτορα.]

Γρηγοράς, Ν., Ρωμαϊκή Ιστορία, στο Bekker, I. (επιμ.), Nicephori Gregorae Historia Byzantina (Bonn 1855), 63, 9-66, 6:

«Ελείποντο δε ήδη τον αυτόν της ορφανίας έλκουσαι ζυγόν έτεραι θυγατέρες δύο, και ο νεώτατος ούτος παις Ιωάννης· δι' ον αι τε του βασιλέως έγγραφοι εξετίθεντο διαθήκαι επίτροπον τον Μουζάλωνα καθιστώσαι και προς γε δη φρικώδεις ορκωμοσίαι παρά πάντων ομού μεγάλων τε και μικρών ετελέσθησαν. ετελέσθησαν δε ουχ άπαξ, αλλά πρώτον μεν τελευτώντος του βασιλέως· έπειτ' ευθός μετά την αυτού τελευτήν. Των γαρ εν αξιώμασί τινες καπί γένους σεμννομένων λαμπρότητι νεωτερίσασαν ούτω ταχέως ιδόντες την του Μουζάλωνος τύχην διεψιθύριζον προς αλλήλους, αχθόμενοι τη πέρα τούτου τιμή, πολλών όντων ετέρων οι μάλλον εκείνου προσήκουσι την τε επιτροπήν του βασιλικού παιδός αναδέχεσθαι και άμα την των κοινών πραγμάτων διοίκησιν εκ τε του προσεχώς ες βασιλέα το γένος αναφέρειν και αυ εκ γε του δεξιωτέρους πολλώ πεφυκέναι ες τα τοιαύτα ή κατά τον Μουζάλωνα, άνδρα πολλάς κεκτημένον τας αφορμάς ες το περιφρονείσθαι τε και μισείσθαι παρά πάντων, ως αυτοί διετείνοντο. το τε γαρ μη γένους φησίν εύκλειαν έλκειν από των φύντων, το τε συνεργόν γενέσθαι τω βασιλεί πολλάκις ες τας των πολλών τιμωρίας, ικανά ταύτα μίσος δεινόν εντεκείν ταις ψυχαίς των πολλών κατ' αυτού. ει δε και βασιλείας ήρα και ταύτην ωνειροπόλει, καθώς τινες διαβάλλοντες προύφερον, τούτο δε ποίους ουκ αν ανήπτε κακίας πυρσούς

Μουζάλωνες

κατά της αυτού κεφαλής; ταύτα δ' ουκ ελελήθει Μουζάλωνα, δεινός μιν γαρ ο ανήρ και πρότερον ην ες το συνείναι τοιαύτα· τότε δε και των πραγμάτων ζεόντων και αγωνίαν μεγίστην τη τούτου ψυχή προξενούντων, συνετώτερος αυτός εδόκει πολλώ εαυτού. και δη την ταχίστην ες βουλευτήριον άπαντας μεγιστάνας συνηθροικώς δεξιάν τε εδίδου τοις όλοις και από του ήττονος προύφερε την ομιλίαν· και δήλος ην παραχωρήσων ασμένως τω βουλομένω την επιτροπήν των τε κοινών πραγμάτων και αυτού δη του παιδός του βασιλέως. Επειδ' πάντες μιν ώσπερ από συνθήματος ομού παρητούντο, αυτόν προτιμάσθαι των άλλων ομολογούντες, ον και βασιλεύς αυτός ο των πραγμάτων και του παιδός εδικαίωσε κύριός τε και αυτοκράτωρ, ο δε Μουζάλων ουδ' οποσούν ενεδίδου, αλλά γενναίως ανθίστατο, την τε ησυχίαν αιρούμενος και το πράγμα αποσειόμενος όλαις ορμαίς και κινήσει της ψυχής διά τε τον υφέρποντα φθόνον τω πράγματι και μάλιστα διά τον εντεύθεν υποφαινόμενόν τε και πλαστουρούμενον κίνδυνον· φρικωδέστεροι των προτέρων όρκοι πάλιν εγίνοντο· και ώμνουν άπαντες όσοι των εν αξιώματι και όσοι του δήμου του στρατιωτικού· και σφίσι τε αυτοίς ήσαν επαρώμενοι πανωλεθρίαν και άπαντι τω γένει σφων έκαστος, ει μη τοις όρκοις εμμένοιεν ασφαλώς και διατηροίεν τω μιν Μουζάλωνι την επιτροπήν, τω δε του βασιλέως υιό την βασιλείαν ανεπιβούλευτον τε και απαράτρεπτον μέχρι διαπαντός, αυτώ τε και τοις εξ αυτού γεννηθησομένοις. και ούτως οι μιν απηλλάττοντο, τα δε πράγματα ήσαν αύθις υπό τω Μουζάλωνι διοικούμενα. αλλά τέλειαι μιν ούπω παρήλλαττον ημέραι εννέα, και τινες των γένει και πλούτω προυχόντων φθόνω δεινώ στρατηγούμενοι τον στρατόν συνεκύκησαν και τας αυτών ώπλισαν δεξιās κατά της σφαγής του Μουζάλωνος. τους δε χθες και πρότρίτα τελεσθέντας φρικώδεις όρκους εκείνους και τας παλαμναιοτάτατας αρās, φευ της αρχής των κακών, λήθης απολαβόντες βυθοί και πλημμύραι διέφθειραν. εννάτη μιν γαρ ημέρα παρήν μετά την τελευτήν του βασιλέως και άπασαι των ενδόξων συνηεσαν γυναικών επί τη μονή των Σωσάνδρων, ένθα και το του βασιλέως τέθαπται σώμα, το νενομισμένον τελέσουσαι πένθος και τα μνημόσυνα. παρήσαν δ' ομού και πάντες άρχοντες και αρχόμενοι, εν οίς και οι την επιβουλήν εξαρτύσαντες ήσαν· και συνέρρει πας ο στρατός, οι μιν πένθους ένεκα, οι δε φονικην ωδινόντες ορμήν. και τι δει διατρίβειν; έτι της ιερās τελουμένης υμνωδίας, τα ξίφη γυμνώσαντες πάντες οι στρατιώται ένδον εξαίφνης του νεώ εισεπήδησαν και παρά τη θεία και ιερά τραπέζη καταφυγόντα τον Μουζάλωνα κατέσφαξαν απηνώς, καπί τούτω τους δύο άμα αδελφούς, Ανδρόνικόν τέ φημι τον μέγα δομέστικον και Θεόδωρον τον πρωτοκυνηγόν· και προς τούτους τον σφων υπογραμματα έδι' ομοιότητα προσώπου τινά, συμβάν ουτωσί πως, σφαλέντες. και ούτως αι τε γυναίκες και ο λοιπός όχλος ατέλεστον αφέντες το πένθος άλλος επ' άλλω συντριβόμενοι διά τον φόβον έφυγον όλοι ποσίν όποι τυχοιεν έκαστου».

[Είχαν απομείνει άλλες δύο κόρες να τραβούν και αυτές το ζυγό της ορφάνιας, και ο νεότατος αυτός γιος, ο Ιωάννης, για χάρη του οποίου είχε συνταχθεί και η έγγραφη διαθήκη του αυτοκράτορα, που όριζε αντιβασιλέα το Μουζάλωνα, και οι τρομεροί όρκοι που είχαν δώσει όλοι ανεξαιρέτως οι παρόντες, ευγενείς και ταπεινοί. Οι όρκοι αυτοί είχαν δοθεί όχι μία φορά, αλλά πρώτα όταν πέθαινε ο αυτοκράτωρ, έπειτα αμέσως μετά το θάνατό του. Πολλοί αξιωματούχοι αριστοκρατικής καταγωγής, βλέποντας την απότομη άνοδο του Μουζάλωνα στα αξιώματα, ψιθύριζαν μεταξύ τους, δυσφορώντας για την υπερβολική τιμή που του είχε γίνει, επειδή υπήρχαν πολλοί άλλοι στους οποίους θα ταίριαζε περισσότερο να αναλάβουν την επιτροπεία του διαδόχου και μαζί και τη διαχείριση των υποθέσεων της πολιτείας, καθώς κατάγονταν από οικογένειες που κάποτε είχαν ασκήσει βασιλική εξουσία και, επίσης, επειδή είχαν γεννηθεί πολύ πιο ικανοί σε αυτά από το Μουζάλωνα, άνδρα που έδινε πολλές αφορμές σε όλους να τον περιφρονούν και να τον μισούν, όπως αυτοί ισχυριζόνταν. Επειδή από τη μια δεν καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια, ενώ από την άλλη είχε πολλές φορές συνεργαστεί με τον αυτοκράτορα στην τιμωρία των αριστοκρατών, όλα αυτά ήταν ικανά να ενσταλάξουν στις ψυχές των ευγενών φοβερό μίσος εναντίον του. Αν μάλιστα όντως είχε σκοπό και ονειρευόταν να καταλάβει την εξουσία, όπως τον συκοφαντούσαν ορισμένοι, αυτό ποιες φωτιές κακίας δε θα άναβε στο κεφάλι του; Αυτά δεν είχαν διαφύγει της προσοχής του Μουζάλωνα, διότι ο άνδρας αυτός και στο παρελθόν ήταν ικανότατος στο να τα αντιλαμβάνεται αυτά. Τότε, όταν η κατάσταση ήταν ρευστή και προκαλούσε αγωνία στην ψυχή του, αυτός έδειξε πολύ συνετώτερος από το συνηθισμένο, διότι συγκέντρωσε αμέσως σε συμβούλιο όλους τους αριστοκράτες, έδωσε σε όλους το χέρι και μίλησε πολύ μετριοπαθώς. Δήλωσε ότι ευχαρίστως παραχωρεί την αντιβασιλεία και την επιμέλεια του γιου του αυτοκράτορα σε όποιον την ήθελε. Επειδή όμως όλοι, σαν να ήταν συνεννοημένοι, αρνούσαν και δήλωναν ότι προτιμούν αυτόν από τους άλλους, που τον είχε όρισει επίτροπο των κρατικών υποθέσεων και του παιδιού και ο ίδιος ο βασιλιάς, που ήταν άλλωστε αφέντης και αυτοκράτωρ, ο Μουζάλων δεν ενέδιδε, αλλά αντιστεκόταν με γενναιότητα, προτιμώντας την ησυχία και θέλοντας με όλη του την ψυχή να διώξει από πάνω του την ευθύνη αυτή, εξαιτίας του φθόνου που υπέβασκε για την ευθύνη αυτή και κυρίως για τον κίνδυνο που τώρα υποφαινόταν να δημιουργείται. Πάλι δόθηκαν όρκοι πιο φρικτοί από τους προηγούμενους και όλοι οι αξιωματούχοι και οι αρχηγοί του στρατού ορκίζονταν να χαθούν και αυτοί και όλο τους το γένος, εάν δεν τηρήσουν επακριβώς τους όρκους και δε διατηρήσουν το μιν Μουζάλωνα στην αντιβασιλεία, το δε γιο του αυτοκράτορα στο θρόνο χωρίς να τον επιβουλευτούν και να προσπαθήσουν να τον ανατρέψουν ποτέ στο μέλλον, ούτε αυτόν ούτε τους απογόνους του. Έτσι λοιπόν οι μιν παραιτούνταν, η δε διαχείριση των κρατικών υποθέσεων περνούσε και πάλι στα χέρια του Μουζάλωνα. Δεν πέρασαν όμως εννέα ημέρες και κάποιοι από αυτούς που διακρίνονταν για την ευγενική τους καταγωγή και τον πλούτο τους, καθοδηγούμενοι από τρομερό φθόνο, προκάλεσαν αναταραχές στο στρατεύμα και έσπρωξαν τους στρατιώτες

Μουζάλωνες

στη δολοφονία του Μουζάλωνα. Τους δε φρικτούς εκείνους όρκους που είχαν δοθεί δύο ή τρεις ημέρες πριν και τις ακατανόμαστες κατάρες (αλίμονο, η αρχή του κακού!) τους έσβησαν οι ποταμοί της λήθης. Έφτασε η ενάτη ημέρα από την ταφή του αυτοκράτορα και όλες οι σύζυγοι των αξιωματούχων συγκεντρώθηκαν στη μονή των Σωσάνδρων, όπου είχε ταφεί ο αυτοκράτωρ, για να τελέσουν τη συνηθισμένη επιμνημόσυνη ακολουθία. Παρόντες ήταν μαζί και όλοι οι άρχοντες και υπήκοοι, στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και οι συνωμότες. Συγκεντρώθηκαν επίσης όλοι οι στρατιώτες, άλλοι για να πενθήσουν άλλοι με κίνητρο το φόνο. Και γιατί πρέπει να καθυστερώ τη διήγηση; Ενώ ετελείτο η Θεία Λειτουργία, όλοι οι στρατιώτες τράβηξαν τα σπαθιά τους και ξαφνικά εισέβαλαν στο ναό και έσφαξαν χωρίς έλεος το Μουζάλωνα, δίπλα στην Αγία Τράπεζα, όπου είχε βρει καταφύγιο, και μαζί με αυτόν και τους δύο αδελφούς του, εννοώ τον Ανδρόνικο, το μέγα δομέστικο, και το Θεόδωρο, τον πρωτοκυνηγό. Επίσης, μαζί με αυτούς σκότωσαν και το γραμματέα τους, κατά λάθος, όπως φαίνεται, εξαιτίας της ομοιότητας του προσώπου. Έτσι οι γυναίκες και το άλλο πλήθος, αφήνοντας στη μέση την επιμνημόσυνη δέηση, σπρώχνοντας ο ένας τον άλλο εξαιτίας του φόβου, έφυγαν τρέχοντας και σκόρπισαν από δω κι από κει.]

Chronological Table

11ος αιώνας: Εμφάνιση της οικογένειας των Μουζαλώνων

α' τέταρτο 13ου αιώνα: Γέννηση των αδελφών Μουζαλώνων στο Αδραμύτιον

δεκαετία του 1230: Ο Γεώργιος και ο Ανδρόνικος Μουζάλων εισέρχονται στην υπηρεσία των ανακτόρων της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας ως σύντροφοι του νεαρού διαδόχου Θεοδώρου Λασκάρεως

Νοέμβριος 1254: Ο Γεώργιος Μουζάλων ονομάζεται μέγας δομέστικος, ο Ανδρόνικος πρωτοβεστιάριτης και ο Θεόδωρος πρωτοκυνηγός

1255: Ο Γεώργιος Μουζάλων διοικεί τα μικρασιατικά εδάφη της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας κατά την απουσία του αυτοκράτορα στη Μακεδονία

φθινόπωρο 1255: Ο Γεώργιος Μουζάλων ονομάζεται πρωτοσεβαστός, πρωτοβεστιάριος και μέγας στρατοπεδάρχης, ενώ ο Ανδρόνικος Μουζάλων αναλαμβάνει το αξίωμα του μεγάλου δομεστικού. Νυμφεύονται μέλη της αριστοκρατίας

άνοιξη 1256: Οι αδελφοί Μουζάλωνες συνοδεύουν τον αυτοκράτορα στην εκστρατεία εναντίον των Βουλγάρων στη Θράκη

τέλη Αυγούστου 1258: Ο Γεώργιος Μουζάλων αναλαμβάνει χρέη επιτρόπου του ανήλικου αυτοκράτορα Ιωάννη Δ' Λασκάρεως

25 Αυγούστου 1258: Οι αδελφοί Μουζάλωνες πέφτουν θύματα δολοφονίας στη μονή Σωσάνδρας, κοντά στη Μαγνησία

15ος αιώνας: Τελευταία αναφορά μέλους της οικογένειας των Μουζαλώνων